

**Vieremän kunta raskaiden sotavuosien aikana
1939–1944**

kirjoittanut Tapio Toivola

Sisällys:

- I. Yleistä (s.2)
- II. Kunta kamppailee talvisodan ahdingossa (s.3)
 - 1. Kansanhuoltolautakunnan perustaminen 17.10.1939 (s.3)
 - 2. Säännöstely käynnistetään nopeasti: bensiini, sokeri ja kahvi kortille (s.4)
 - 3. Kunnan muuta toimintaa talvisodan aikana (s.5)
 - 4. Karjalan evakot saapuvat (s.7)
- III. Välirauha 13.3.1940–25.6.1941 – pulaa ja rohkeaa yrittämistä (s.9)
 - 1. Viljatuotteet säännöstelyn piiriin – heinien pakko-otot alkavat (s.9)
 - 2. Pika-asetuslaki 28.6.1940 ehditään käynnistää (s.11)
 - 3. Vieremän Aseveljet ry – maata myös rintamamiehille (s.12)
 - 4. Koulu- ja kätilötoimi: koulukeittolat ja lastenneuvola perustetaan (s.13)
 - 5. Kätilö-Liinun erottamisuhkauksesta konepistoolin hankintaan (s.15)
- IV. Jatkosodan raskaat vuodet kotirintamalla (s.17)
 - 1. Kunnallishallinnossa keskitytään oleelliseen (s.17)
 - 2. Naudanlihan pakko-otot nostattivat vastustusta (s.20)
 - 3. Joukkokieltäytymisellä protestoitiin heinien pakko-ottoja – huono rehuvuosi (s.22)
 - 4. Mustaa pörssiä ja muutakin vilunkia (s.23)
 - 5. Sodan pitkittyessä asemasodaksi kunnallishallintokin rutinoitui (s.26)

I. Yleistä

Tässä kirjoituksessa paneudutaan ennen muuta kotirintaman selviytymiseen vuosien 1939–1944 raskaista sotavuosista. Näkökulman painopisteen ratkaisee paljolti käytetty keskeisin lähdeaineisto, joka koostuu kunnallishallinnon asiakirjoista, kuten kunnanvaltuuston ja kunnallislautakunnan pöytäkirjoista. Monet henkilöhaastattelut, ennen kaikkea kansalaisopiston historiapiirin anti, tuovat esille myös yksilötason kokemuksia ja näkemyksiä.

Asiakirjat, haastattelut ja muu lähteistö kertovat omaa karua sanomaansa siitä, kuinka ajan tuomista uusista ja yllättävistä sekä inhimillisestikin katsoen lähes ylivoimaisista vaikeuksista selvitettiin. On harmillista, että monen ajan keskeisen toimijaelimen, kuten kansanhuolto-, huolto- ja asutuslautakunnan arkistot ovat yhä salaisia, koska niiden katsotaan sisältävän julkisuuslainsäädännön perusteella salassa pidettäviä yksityisen suojaan liittyviä tietoja. Myös tärkeän hevosottolautakunnan arkisto on kadoksissa.

Sisällössä käsitellään mm. evakkojen saapumista, pika-asutuslakia, Vieremän aseveljet ry:n toimintaa, kunnan toimialoista erityisesti koulu- ja kättilötointa ja itse Kättilö-Liinu on myös esillä. Säännöstely- ja korttitalouden laajetessa ne nousevat tärkeään osaan niin kunnallishallinnon kuin yksityisten henkilöidenkin elämässä ja toiminnassa.

Aluksi harmistusta kohdistui kansanhuoltoon. Raskaiden pakko-ottojen, kuten naudanlihan, heinän ja muun rehun, perunan, hevosten ja jopa ajoneuvojen, alettua ärtymys suuntautui erityisesti näihin lääninhallituksen puolustuslaitoksen tarpeisiin määäämiin lajoihin pakkolunastusvelvoitteisiin. Heinien ja rehun osalta voidaan jopa puhua luovutuslakosta. Ehkäpä kunnallislautakuntakin hienovaraisesti protestoi heidän vastatessaan Elintarvikevarikko 3:n pyyntöön 14.2.1944 nimetä em. puolustuslaitoksen hankinnoissa ansioituneita henkilöitä vapaudenmitalien jakoa varten, ettei kunnasta löydy yhtään sellaista henkilöä.

Tämä kirjoitus on myös samalla suora jatko netissä luettavissa olevalle kirjoitukselleni Vieremän kunta 1922–1939 historia. Tekstissä esiintyy markkamääräisiä rahasummia, joista osa on myös muutettu nykyeuroiksi. Muuntokertoimet ovat seuraavat: vuosi 1939: 0,32; 1940: 0,27; 1941: 0,23; 1942: 0,20; 1943: 0,17; 1944: 0,16 ja 1945: 0,12. Vaikka kirjoitukseen ei ole luettavuuden tähden merkitty lähdeviitteitä, saavat halulliset ne tarvittaessa kirjoittajalta.

Vieremällä 17.5.2013 Tapio Toivola

II. Kunta kamppailee talvisodan ahdingossa

1. Kansanhuoltolautakunnan perustaminen 17.10.1939

Varautuminen poikkeuksellisiin oloihin ilmeni selvästi jo kunnallislautakunnan 14.8.1939 hyväksymässä suunnitelmassa jakaa kunta ”työalueisiin sotatapauksissa”. Lautakunnan käsittelystä oli 11.9., jolloin myös päätettiin reservin kertausharjoituksista maksettavista korvauksista päättäminen. Kahdesta viikosta korvaus määrättiin 250 markaksi ja yli 20 vuorokautta kestävästä harjoituksesta 350–450 markkaa kuukaudelta (nykyrahassa 112–144 euroa).

Jo ennen kansanhuoltolautakunnan perustamista kunnallislautakunta jakoi 19.9. pitäjän kahdeksaan piiriin ”korttisäännöstelyä varten ” koulupiirien mukaan ja nimesi jokaiseen seuraavat ostokorttien jakajat: Haajaisille ja Konolanmäkeen Pekka Huttusen, Valkeisille ja Tikanniemelle Sylvester Heiskasen, Kauppilanmäelle ja Pyöreelle Teodor Kauppisen, Kaarakkalaan ja Niemiselle Taavetti Kettusen, Palosenmäkeen ja Karankamäkeen Matti Komulaisen, Salahmille ja Marttisenjärvelle Kalle Revon ja Nissilään Heikki Leinosen sekä Kirkonkylään, Ameriikkaan ja Kapeavedelle Heikki Hukkasen.

Kunnallislautakunnan kokouksesta 2.10. puuttuivat pj. Kalle Nissinen ja jäsen Sylvester Heiskanen, jotka olivat ”Kannaksen linnoitustoissa”. Saatuaan 5.10. Neuvostoliitolta neuvottelukutsun Suomen hallitus käynnisti täydellisen liikekannallepanon, joka piti mm. Reino Piipon poissa lautakunnan kokouksista. Salahmilaisista ylimääräisiin kertausharjoituksiin 14.10. lähtijöistä on säilynyt mainio valokuva, jossa 22 miestä on ryhmittynyt Heikki Hukkanen nuoremman Ford-kuorma-auton ympärille. Lavan perälle oli sijoitettu Salahmin torvisoittokunnan soittimet, jotka oli hankittu Vieremän Osuuskassan 27.1.1939 myöntämällä 3000 markan lainalla. Miehet palasivat takaisin marraskuun puolivälissä, kun Suomen johto tekemänsä virhearvion (Neuvostoliiton hyökkäysuhasta) nojalla ryhtyi kotiuttamaan kertausharjoituksiin kutsuttuja reserviläisiä.

Lautakunta päätti 16.10., ettei vallitsevan poikkeuksellisen tilanteen johdosta ”maksamattomista veroista kirjoiteta toistaiseksi rästilistoja”. Samassa kokouksessa olivat ensimmäisen kerran esillä sisäasiainministeriön ja lääninhallituksen ohjeistukset asevelvollisten perheille maksettavista sotilasavustuksista, joiden käsittelyä niissä kiirehdittiin. Kokouksessa käsiteltiin 88 anomusta. Avustuksia esitettiin erillisen, erityisen taloudelliseen tarpeeseen perustuvan taulukon mukaisesti 75–1000 markkaa kuukaudessa (nykyrahassa 23–325 euroa).

Vasta syyskuun 29. päivänä 1939 säädettyyn kansanhuoltoasetukseen perustuen Vieremän valtuusto perusti 17.10. kuntaan 5-jäsenisen kansanhuoltolautakunnan, jonka jäsenten valinnasta oli asetuksessa tarkat ohjeet. Siihen tuli valita vähintään kolme jäsentä, joiden oli oltava perehtyneitä elintarvikkeiden tuotantoon, kauppaan ja jalostukseen. Lautakunnan tehtävänä oli mm. valvoa, että tarvikkeiden jakelu ostokorttien avulla kuluttajille järjestettiin asianmukaisesti.

Lautakunnan puheenjohtajaksi valittiin mm. Heikki Hukkanen, varapuheenjohtajaksi mv. Taavetti Kettunen Niemisiltä ja jäseniksi osuuskaupan hoitaja Elias Huttunen, mv. S.H. Huttunen Valkeisilta ja mv. Pekka Nissinen Salahmilta. Samassa kokouksessa perustettiin myös työvelvollisuustoimikunta, jonka pj:ksi nimettiin Lauri Lampinen ja vpj:ksi Niilo Anttila. Väestönsuojelupäälliköksi valittiin apteekkari E.J. Saviranta. Kokous hyväksyi myös apulaisnimismies Abiel Laurin esityksen pidätettyjen säilytysluoneen vuokraamisesta ”nykyisen poikkeuksellisen tilanteen ajaksi”.

Kunnallislautakunta nimesi 6.11.erityisen hinnoittelulautakunnan puolustusvoimien tarpeisiin mahdollisesti tarvittavien ”talviajoneuvojen” arvioijiksi. Niiden lastauspaikaksi se esitti Kauppilanmäen asemaa. Alkukuukausinaan kansanhuoltolautakuntaa ei vielä erityisemmin työllistänyt alkamassa ollut säännöstelytalous. Joulukuussa 1939 sen tärkeimmäksi tehtäväksi tulikin ko. lautakunnille määrätty siirtoväen asuttaminen, mikä vasta huhtikuussa 1940 siirtyi sisäasiainministeriölle.

2. Säännöstely käynnistetään nopeasti: bensiini, sokeri ja kahvi kortille

Jo ennen talvisodan syttymistä asetettiin ensimmäiset tuotteet säännöstelyn alaiseksi. Ne olivat kolme tärkeintä tuontituotettamme bensiini, sokeri ja kahvi. Ennen pitkää säännöstely laajeni koskemaan laajasti elintarvikkeiden, polttoaineiden ja teollisuustuotteiden kauppaa, kuljetusta, kulutusta ja hintoja. Kaikki nestemäiset poltto- ja voiteluaineet määrättiin säännösteltäväksi jo 4.9.1939 eli ennen kuin kansanhuoltolaki (20.9.) ehdittiin edes säätää. Tarkoitus oli ennen muuta estää näiden tarvikkeiden hamstraus.

Vieremän kunnallislautakunnan asialistalla oli jo 19.9.1939 mv. Heikki Hukkasen lupa-anomus nestemäisen polttoaineen ostokortin myöntämisestä. Myönteistä päätöstään lautakunta perusteli mm. sillä, että Hukkasen autoa oli ”paljon käytetty kunnan monenlaisten asioiden hoidossa” ja että itse kunta on em. säännöstelymääräyksen ulkopuolella. Säännöstelyasioiden hoito kuului aluksi kunnallislautakunnalle, koska kansanhuoltolautakuntaa ei vielä ollut. Em. autolla tarkoitettiin todennäköisimmin Heikki Hukkanen vanhemman Chevrolet-merkkistä henkilöautoa, joka sittemmin jatkosodassa toimi jääkäriprikaati 2:n komentajan V.A. Sundmanin auton kuljettajanaan omistajan sisaren mies Eino Huovinen – tai sitten Heikki Hukkanen nuoremman Ford-kuorma-autoa.

Sokerin ja siirapin säännöstely astui voimaan 3.10.1939, jonka jälkeen niitä myytiin vain korttikuponkeja vastaan. Ensimmäiset varsinaiset elintarvikkeiden ostokortit jaettiin 12.10., jolloin näillä yleisostokorteilla sai vielä yhden kilon sokeria neljäksi viikoksi. Vähitellen annos pieneni 250 grammaan.

Kunnallislautakunta tarkasti jo 2.10. pitäjän kauppiaiden ilmoitukset heidän varastoissaan olleista sokerimääristä. Samalla lautakunta myönsi ostolupia ja siirsi niistä päättämisen pj. Kalle Nissiselle siihen asti, kunnes kansanhuoltolautakunta oli ehditty asettaa. Pian sokerin korvikkeena ja hyvänä makeutusaineena alettiin yhä enempi käyttää siirappia, jota kotikonstein oli yksinkertaisinta keittää sokerijuurikkaasta.

Kahvi asetettiin säännöstelyyn 28.10.1939. Sen säännöstely poikkesi monella tapaa muista tuotteista. Kauppaan tuli aluksi ns. kovikekahvi, joka oli tehty 25 prosenttisesti aidoista kahvinpavuista ja 75 prosenttisesti viljasta. Tosin myös täysin aitoa kahvia saatiin vielä ostaa puolen vuoden ajan ilman ostokorttia, mutta sen hintaan oli lisätty roima 40 markan (nykyrahassa 13 euroa) vero kilolta.

Sota esti kahvilaivojen tulon. Vielä vuonna 1938 kahvipapuja oli saatu noin 170 000 tonnia, mutta vuonna 1941 ainoastaan viisi tonnia. Ostokortilla oli vielä vuonna 1941 voitu ostaa puolitoista kiloa täysin aitoa kahvia henkeä kohden, mutta sen jälkeen oli saatavilla pelkkää korviketta. Pian aidon kahvin osuus laskettiin 15 prosenttiin. Keväällä 1943 tilalle tuli ns. vastikekahvi, jossa ei enää ollut lainkaan aitoa kahvia. Sitä valmistettiin kaikenlaisista kasvisperäisistä aineista, viljan lisäksi mm. voikukan- ja sikurinjuurista, lantusta ja sokerijuurikkaasta.

Omien vastikkeiden valmistus yleistyi myös Vieremällä. Yleisimmin täällä käytettiin rukiin ja ohran jyviä, jotka paahdettiin lieden yllä prännärissä, sekä voikukan juurta.

Kauranhuoltoministeriö tosin oli esittänyt, että vilja säästeltäisiin leivän valmistukseen.

Vieremänmäen läheisyydessä asuneen Hilma Partasen kerrotaankin huokailleen, että loppuisi tuo sota, ettei tarvitsisi ”polttaa jumalanviljaa”. Pekka-isäntä taas oli ollut sitä mieltä, että vastikekahvi kuuluu perustarvikkeisiin, joka on valmistettu aidosta jumalanviljasta kuten leipäkin. Jyvien maun liika kitkeryys poistui, kun esim. kahvinveteen lisättiin ripaus suolaa tai paahdamisen jälkeen voinokare. Oma vastike oli monien mielestä parempaa kuin kaupasta ostettu. Kofeiinia ei niissä kummassakaan ollut.

3. Kunnan muuta toimintaa talvisodan aikana

Kunnanvaltuusto kokoontui vuonna 1939 ja 1940 kumpanakin kahdeksan kertaa. Kokouksista kolme (21.12.1939, 16.1. ja 9.3.1940) ajoittui talvisodan ajaksi. Kunnallislautakunnan vastaavat luvut olivat 17 ja 18, joista sodan aikana pidettiin kuusi (11.12.1939 ja 8.1., 12.2., 1.3., 11.3. ja 12.3.1940). Sota ei siis katkaissut kunnallishallinnon päätöksentekoa, mutta se nosti uusia ja vaikeita asioita päätettäväksi.

Kunnallislautakunta informoi 11.12.1939 kansakoulujen johtokuntia kiertokirjeellä, jossa ilmoitettiin koulujen sulkemisesta, koska niihin sijoitetaan väliaikaisesti ”pakolaisia”, joiksi tuolloin Karjalasta tulleita siirtolaisia nimitettiin. Pohjois-Savon suojeluskuntapiirin esikunnan kirjeessä todettiin sen määränneen hevosottomieheksi Kalle Nissisen ja hänen varamieheksensä Väinö Samolan. Uuden hevosottolain mukaisesti lautakunta valitsi hevosottolautakuntaan Juho Räisäsen ja varalle Heikki Hukkasen.

Valtuusto kirjasi kokouksessaan 21.12.1939 lääninrahastolta saatavat sotilasperheavustusten ennakkomaksut: 3.11. oli tilitetty 40 000 mk ja 4.12. ja 11.12. kumpanakin 50 000 mk. Lotta Svärd -järjestön Vieremän paikallisosastolle myönnettiin 10 000 markkaa (nykyrahassa 3244 euroa) rintamalla olevien sotilaiden ja heidän täällä olevien perheidensä avustamiseen. Samalla todettiin kansanhuoltopiirin myöntäneen jo 11.12. kunnalle 150 000 markkaa (noin 48 660

euroa) ”pakolaisten huollosta” aiheutuneisiin menoihin. Valtuusto hyväksyi myös vuoden 1940 talousarvion: menot 2 199 920 mk (noin 704 000 euroa), tulot 1 057 505 mk (noin 380 000 euroa), joten taksoituksella tuli kerättäväksi 1 142 415 mk (noin 380 000). Talousarvion loppusumma oli peräti 45 prosenttia pienempi kuin vuonna 1939.

Kunnallislautakunnan jäsenten Eero Hukkasen, Reino Piipon ja Teodor Vidgrenin ollessa ”reservin ylimääräisissä harjoituksissa” valtuusto valitsi 16.1.1940 heidän poissaoloajakseen heille varamiehet. Valtuutetuista oli tuolloin myös Jalmari Ryytty em. ”harjoituksissa”. Sotasensuuri ilmeisesti kielsi puhumasta rintamallaolosta. Väestönsuojelulautakunnan pj:ksi valittiin palopäällikkö Mikko Ryhänen ja jäseniksi Abiel Lauri, Kalle Nissinen ja Juho Räisänen sekä suojelevalvojaksi Ville Räisänen.

Iisalmeen perustettavan norjalaisen ns. Nansen-Hjälpin avustustoimikuntaan valittiin kirkkoherra Matti Markkanen, joka jo toimi Vieremällä ns. Vapaan huollon keskuksen puheenjohtajana. Valtuusto myös päätti lähettää rintamalla oleville vieremäläisille sotilaille tervehdyksen ”alkavalle vuodelle”. Sen laatiminen jätettiin pj:n ja kunnankirjurin tehtäväksi.

Kunnallislautakunta totesi 12.2. kunnanlääkärin kutsutun rintamalle. Se perusti myös jaoston sotilasavustusanomuksia käsittelemään. Valtuuston kokouksessa 9.3.1940 oli paikalla 19:sta varsinaisesta jäsenestä 12. Ville Eskelinen, Heikki Hentilä, Kalle Nissinen, Jalmari Ryytty ja Teodor Rönkkö sekä Ales Säisä olivat rintamalla. Teodor Rönkkö oli juuri kaatunut. Kun myös huoltolautakunnasta sekä puheenjohtaja Väinö Hyvärinen että varapuheenjohtaja olivat myös rintamalla, heidän sijaisiksi valittiin Pekka Nissinen ja Arvi Kettunen. Myös asepalvelukseen joutuneelle Pekka Huttuselle valittiin sijainen.

Kansanhuoltoministeriön 15.1.1940 lähettämän ohjeen mukaisesti valtuusto jakoi pitäjän 12 piiriin ”maataloustuotantokamppailua” varten. Maassa alkoi olla kova ruoka- ja työvoimapula. Jokaiseen piiriin nimettiin oma vastuuhenkilö ja pitäjäkohtaiseksi ohjaajaksi maatalousneuvoja Väinö Karjalainen, jolle 7.5.1940 myönnettiin ero Vieremän Suojeluskunnasta ”työnantajan painostuksesta”. Karjalainen oli toiminut paikallispäällikön apulaisena. Kiireellisenä otettiin käsiteltäväksi P-Savon suojeluskuntapiirin esikunnan 5.3. päivätty kirjelmä, jossa esitettiin varojen myöntämistä puolustusministeriölle ”hävittäjien, tykkien yms. taisteluvälineiden” oston. Valtuusto myönsi yksimielisesti 30 000 markkaa (lähes 10 000 euroa). Kunnan metsäomaisuus jätettiin vakuuttamatta sotavahinkojen varalta.

Maaliskuun 11. päivänä 1940 kokoontuneen kunnallislautakunnan keskeisin asia oli ilmeisesti Kätilö-Liinin lähettämä lasku siirtolaisäteitä varten saapuneen kätilön ruokamenoista. Lautakunta ei suostunut maksamaan laskua, koska se katsoi ko. kätilön ”saavan palkan lääkintöhallitukselta”. Lautakunta kokoontui jostain syystä vielä seuraavana päivänä. Pöytäkirjasta ei selviä, oliko syynä mahdollisesti huhut rauhan solmimisesta, mikä sitten silloin solmittiinkin ja astui 13.3.1940 voimaan.

4. Karjalan evakot saapuvat

Talvisodan puhkeaminen aiheutti ennen kokemattoman väestönsiirron. Väestö oli saatava nopeasti pois sotatoimialueelta. Lähinnä Karjalasta evakoitiin talvisodan ensi viikkoina noin 430 000 henkeä muualle Suomeen. Vieremälle eteenkin Ilomantsin alueelta lähtöisin olleet evakot kuljeteltiin rautateitse läheisille rautatieasemille Kauppilanmäkeen, Kurenpolveen ja Soinlahteen, josta sitten esim. Tikanniemelle majoitetut noudettiin hevosilla. Ihmiset muistavat myös, että evakkojuna toi jo itsenäisyyspäivänä 6.12. noin 40 täpötäyttä vaunullista siirtoväkeä Kurenpolven asemalle. Heidä kuljetettiin myös linja-autoilla. Heidän lehmiään pidettiin ainakin Oikarisen riihessä Kirkonkylällä.

Siirtolaisten evakointi jouduttiin suorittamaan ankarissa talviolosuhteissa. Heidän vastaanottoaikkoinaan toimivat kansakoulut ja suojeluskunnan talo Rientola, joista sitten ennen pitkää matka jatkui sijoitustaloihin. Koulurakennuksia kunnassa oli yhteensä 14, sillä Karankamäen ja Pyöreen uutta koulua ei oltu ehditty vielä rakentaa eikä Lehtorannan koulupiiri saanut koskaan omaa koulurakennusta.

Kunnallislautakunta lähetti vasta 11.12.1939 edellä kerrotun tiedotteen koulujen väliaikaisesta sulkemisesta sijoitettavien siirtolaisten johdosta. Kirjeessä ilmoitettiin myös koulujen siivoojien ja ”puunpilkkojien” toimien lakkauttamista, koska niistä tästä eteenpäin huolehtivat paikalliset työpiirit ja muut ao. viranomaiset. Todettakoon, että siirtoväestä huolehtiminen oli siirretty koko maassa kansanhuolto-organisaation tehtäväksi.

Muutamia taloja toimivat myös ns. välietappipaikkoina, joissa evakkoperheet saattoivat viipyä muutamia vuorokausia ennen kuin heidät noudettiin lopullisiin sijoituspaikkoihinsa. Eräänkin tällaisen talon emäntä oli laskeskellut ruokapöydässä käyneen useanakin päivänä satakunta ruokavierasta. Osa evakoista asui pitempäänkin kouluilla. Kuten edellä on jo kerrottu, kansanhuoltoministeriö osallistui alusta lähtien siirtolaisten huollosta aiheutuneisiin kustannuksiin.

Vieremälle saapuneiden siirtolaisten tarkkaa lukumäärää on vaikea arvioida, sillä kansanhuolto- ja huoltolautakunnan asiakirjat ovat yhä salaisia. Niiden katsotaan sisältävän julkisuuslainsäädännön perusteella salassa pidettäviä yksityisyyden suojaan liittyviä tietoja. Vieremän Osuusmeijerin johtokunta totesi vuonna 1940 antaessaan vastineen osuusliike Valiolle sen ihmettelyyn sille lähetetyn voi määrän jyrkästä vähenemisestä mm. seuraavaa: ”Kun kuntamme alueella on majoitettuna ehkä 2500 vierasta ihmistä, jotka pitää ruokkia paikkakunnan elintarpeilla, siis voillakin...”. Kiuruvedelle saapuneen siirtoväen määräksi on arvioitu noin 4000. Ko. luvut ovat ainakin sopivassa suhteessa toisiinsa nähden.

Osa siirtolaisista oli samassa ruuassa talonväen kanssa ja he auttoivat ruuanlaitossa. He maksoivat myös ruuasta sovitun hinnan. Osa valmisti ruokansa itse. Savolaisillekin oli uutta ja erikoista sultsinat, karjalanpiirakat ja vatruskat, mutta nopeasti ne alkoivat maistua. Uutta oli myös evakkojen suolista valmistama syltty, joka Katri Heusalan mukaan maistui alusta lähtien erikoisen hyvältä. Osa perheistä viipyi kauemminkin kouluilla, joissa he valmistivat itse ruokansa. Siirtolaisia oli majoitettuna myös esim. Kirkonkylän Osuuskassan taloon ja Haajaisten Työväen Osuuskaupan rakennukseen.

Talvisodan aikana järjestettiin paljon käsityöiltoja. Niissä laulettiin, neulottiin käsineitä sotilaille ja pidettiin ns. tallukkakursseja, kuten Nissilän Postitalossa. Näihin iltoihin osallistuivat myös siirtolaiset. Koulunpito oli pysähdyksissä kevääseen 1940 asti, kuten Salahmin koulu 2.12.1939–22.4.1940 ja Kirkonkylän koulu, jonka kautta oli kulkenut noin 140 lähinnä Ilomantsista tullutta. Myöhemmin sinne asettui em. Nansenin Apu henkilöstöineen.

Haajaisten koulu täyttyi siirtoväen jälkeen tammikuussa 1940 jalkaväen koulutuskeskuksen miehistä, jotka mm. harjoittelivat ampumista läheisen Aholanmäen takana Vanhan Aholan niityltä rinteeseen. Lotat huolehtivat heidän muonituksestaan. Kuten edellä on kerrottu, kunnassa työskenteli erityisesti odottavien siirtolaisäitien apuna erityinen kättilö.

Kunnallislautakunta päätti 8.4.1940, ettei se peri valtiolta vuokraa tai muutakaan korvausta siirtolaisten käytössä olleista kansakouluista – eikä myöskään ”useilla kouluilla osittain tuhoutuneesta irtaimistosta”. Sen sijaan paloöljystä ja lämmitykseen käytetyistä haloista perittiin valtiolta korvaus.

Talvisodan päätyttyä moni siirtolaisperhe pääsi palaamaan takaisin kotiinsa jo keväällä 1940, koska heidän talonsa Ilomantsissa ei ollut jäänyt talvisodan rauhassa rajan taakse, kuten Haajaisten Paavolassa evakossa ollut Kaltiaisen perhe. Iida-äidin ja Tahvo-isän lisäksi perheeseen kuului kymmenen lasta, joista tosin kaksi vanhinta poikaa oli rintamalla. Perhe lähetti kiitoskirjeen jo 6.5.1940 Ilomantsin Kivilahdesta Riivaaran talostaan, joka säilyi sodasta vahingoittumattomana.

Seuraavassa on otteita Kaltiaisten (Iida-äidin kirjoittama) kirjeestä, joka on julkaistu kokonaisuudessaan Haajaisten ja Konolanmäen kyläkirjassa: ”...Tunsin kaiken aikaa että olen ystävien luona, ystävien, joiden en huomannut kertaakaan kohtelevan minua ja perhettäni jollain tavoin edes vieraana tai jollain tavoin liikana talossanne... olemme saaneet vasta 2 omaa lehmää ja 1 evakkolehmän... siemeniä ei ole vielä jyvääkään...Perunan siemenet saimme omasta kuopasta... pojat tuossa korjailevatkin jo pyydyksiä ja viime keväänä tehty uusi vene jo vietiin rannalle odottamaan sulaa vettä”.

Aivan samanlaista suhtautuminen siirtolaisiin ei ollut joka paikassa. Kirjeessä viitattiin myös tähän: ”... Jospa kaikkialla ne Suomen tuhannet kodit voisivat suhtautua niihin satoihin tuhansiin kodinsa menettäneihin edes puoliksikin niin hyvin hyvin kuin Te...”. Monet Karjalan evakot menettivät kotinsa rajan taakse Moskovassa solmitussa rauhassa 12.3.1940. Heidän asuttamiseen ryhdyttiin puuhaamaan ns. pika-asutuslakia.

III. Välikauha 13.3.1940- 25.6.1941 – pulaa ja rohkeaa yrittämistä

1. Viljatuotteet säännöstelyn piiriin – heinien pakko-otot alkavat

Talvisodassa Suomi menetti kaatuneina tai kadonneina noin 22 800, kuolleita siviilejä oli 1200 ja haavoittuneita 43 600. Vieremän sankarihautaan on haudattu 64 miestä. Suursota riehui yhä Euroopassa. Saksa valloitti huhtikuussa 1940 Tanskan ja Norjan sekä kesäkuussa Hollannin ja Ranskan. Neuvostoliitto miehitti Baltian maat Viron, Latvian ja Liettuan. Puola oli jo menettänyt itsenäisyytensä.

Näin Suomi oli yhä enempi puun ja kuoren välissä. Moskovan rauhan ankarat ehdot suututtivat ja masensivat lähes jokaista. Kansakin pelkäsi Baltian maiden kaltaista kohtaloa. Suursota piti ulkomaankaupan pysähdyksissä. Vain puolueettomana pysytelleen Ruotsin kanssa voitiin jonkin verran käydä kauppaa.

Rauhan tultua säännöstelyä jouduttiin nopeasti laajentamaan viljatuotteisiin, kun peltoalasta oli yli 10 prosenttia menetetty. Viljaa oli tämän jälkeen niin vähän, että leivän säännöstely oli välttämätöntä. Toisaalta jo talvisodan loppuvaiheessa oli otettu käyttöön hintasäätely, kun helmikuussa 1940 viljoille asetettiin enimmäishinnat

Rukiin ja vehnän kilohinnaksi määrättiin 2,70 markkaa, ohran 2,00 markkaa, ohrajauhon 2,35 markkaa ja kaurajauhon 2,10 markkaa. Helmikuun lopussa 1940 tehtiin myös ensimmäisen kerran päätökset heinien pakkoluovutuksista. Esim. Kiuruvedeltä tuli koota armeijan hevosten tarpeisiin noin 400 000 kiloa heiniä ja 360 000 kiloa kauroja. Oli luonnollista, että nämä kaikki lisäsivät viljelijöiden ärtymystä, joka kohdistettiin aluksi ennen muuta kansanhuoltoon, mutta pian myös lääninhallituksen määräämiä pakko-ottoja vastaan.

Vieremän kunnallislautakunnan pöytäkirjoista löytyy ensimmäinen merkintä vasta 26.11.1940, jolloin Elintarvikevarikko 5:lle luovutettavien heinien paalauksesta huolehtimaan nimettiin mv. Lauri Pesonen Tihilänmäeltä. Rehujen pakko-otot jatkuivat sitten jatkosodan lopulle saakka. Esim. 2.9.1941 saatiin Elintarvikevarikko 3:n määräys, jonka mukaan Vieremältä tuli ennakkotona vuoden 1941 sadosta luovuttaa puolustusvoimille 69 100 kiloa heiniä.

Pian 29.9.1941 apulaisnimismies Lauri ilmoitti, että saamansa määräyksen mukaan kunnan oli heti ryhdyttävä toimiin, joilla saadaan puolustusvoimille 257 000 kiloa heiniä ja 83 700 kiloa kauroja. Heinistä lienee osa ehditty luovuttaa, koska Elintarvikevarikko määräsi tarkat määrät ja takarajat luovutuksille: 135 000 kiloa ennen 15.12.1941, 45 000 kiloa 10.1.1942 mennessä ja 45 800 kiloa ennen 31.1.1942. Viljelijät saivat kyllä valtiolta maksun näistä pakko-otoista, mutta se ei vastannut vapaasti myydyin hintatasoa alkuunkaan ja oma karjakin oli ruokittava.

Toukokuun puolivälissä 1940 valtioneuvosto päätti viljatuotteiden kulutuksen säännöstelystä. Pitäjän jokaisen viljelijän tuli heti ilmoittaa kansanhuoltolautakunnalle hallussaan olevan viljan määrän. Ne määrättiin takavarikkoon 19.–26.5.1940 väliseksi ajaksi, jolloin niiden myynti oli kielletty. Viljelijä sai pidättää itselleen satokauden jäljellä olevaksi ajaksi – 29.9.1940 saakka –

omaa tarvettaan varten 54 kiloa viljaa henkeä kohden. Loppuosa sadosta oli myytävä hintasäännöstelyn määräämin hinnoin yleiseen kulutukseen.

Viljakaupan yksinoikeus oli valtion viljavarastolla. Kauppaliikkeet puolestaan hoitivat viljatuotteiden jakelun ministeriön ohjeiden mukaisesti. Elokuussa luovutusjärjestelmää tarkennettiin siten, että viljelijän oli kerrottava kh-lautakunnalle leipäviljan kylvöala. Vuodesta 1941 alkaen tilan oma osuus sadosta oli 180 kiloa viljaa jokaista asukasta kohden ja lisäksi seuraavan vuoden siemeneeksi lasketun osuuden sadosta. Kaikki tämä aiheutti luonnollisesti katkeruutta ja erilaisia huijaustapoja, esim. mittoihin ja laareihin tehtiin valepohjia.

Kansanhuolto pyrki terhakasti valvomaan luovutusten oikeudellisuutta ja lainmukaisuutta. Viljelijän tuli antaa kh- lautakunnalle todisteet siitä, että he olivat luovuttaneet tai myyneet tuotteensa lailliseen paikkaan. Luovutettavan viljamäärän piti perustua leipäviljelyssä olevaan peltopinta-alaan. Se kerrottiin ns. satoluvulla, joka ilmaisi luovutettavan määrän. Vieremän kansanhuollolla oli tarkka luettelo taloittain eläinten lukumäärän ja lehmien keskituotoksen lisäksi viljelykasvien satomääristä. Kun Taavettilan kymmenpäisestä kanalaumasta yksi oli tavalla tai toisella hävinnyt muistaa silloinen Jussi-poika, kuinka tiukasti kansanhuolto oli katoamista tutkailut. Jussi epäilee yhä, että katoamisjäljet olivat tuolloin kohonneet ilmaan ”havukan” kynsien myötä.

Viljojen jauhatukset oli suoritettava tarkoin määritellyissä paikoissa, jollainen Vieremällä oli Ahlström Oy:n Salahmin mylly, jonka myllärinä toimi Kalle Matikainen. Omien kotitarvikemyllyjen käyttö oli kielletty. Ne tuli sinetöidä, jolloin voitiin varmistaa niiden käyttämättömyys. Jauhatusluvut eivät saaneet ylittää perheen omaan käyttöön sallittua viljamäärää. Rehuksi sai jauhaa vain kauraa. Yhtä hevosta kohti sai jauhaa 200 kiloa ja lehmää 50 kiloa vuodessa.

Kansanhuoltopiirin keskustoimisto sijaitsi Kuopiossa, josta tarkastajia matkasi Vieremällekin vähintään kerran kuukaudessa. He saapuivat aina yllättäen, edeltäpäin ilmoittamatta. Heidän tarkastuskohteita olivat mm. kaikki jauhatusluvut. Salahmin myllylle saapuneista tarkastajista kantautui kuitenkin aina jotakin kautta ennakkotieto – tavallisesti jo edeltävänä iltana. Tällöin toimintaohje myllyreissulaisille kuului: ”puottakee ylimääräiset säkit pois”. Nämä ”mustat viljat” oli pidetty tarkastajilta piilossa mm. liiterissä halkopinojen välissä, vinttien sahajauhoihin kätkeytyä, heinälatojen heinissä ja jopa kuivilleen jääneissä kaivoissa.

Leipäviljan tultua säännöstelyyn otettiin leipäkortit käyttöön. Viljelijöiden perheille ei luonnollisestikaan jaettu ko. kortteja, koska he saivat ottaa omasta sadostaan edellä kerrotun määrän viljaa käyttöönsä vuodessa. Vieremällä erityistä vaikeutta tuotti 1-2 lehmän pienviljelijäperheiden korttiannosten määrien määrittelyt. Vieremän kansanhuollon toimiston naiset kiersivät polkupyörillä tai hevosella jakamassa valmiiksi pakatut ja lasketut kortit ympäri pitäjää. Mm. Salahmilla me jaettiin Samolassa. Nissilään jakajat pääsivät linja-autolla.

Säännöstelyn alkaessa oli aluksi selvitty yhdellä ostokortilla. Myöhemmin korttien määrä lisääntyi. Lopulta oli 51 erilaista ostokorttia samanaikaisesti. Kaikkiaan erityyppisiä ostokortteja oli säännöstelyn kuluessa yhteensä 162. Leipäkortin saajat jaettiin aluksi neljään ja vaikeimman

pulan aikana vuonna 1942 viiteen ryhmään, kuten oheisesta taulukosta ilmenee. Korttiannos oli grammaa vuorokaudessa leipää, jauhoja tai suurimoita seuraavasti:

	v. 1940	v. 1942
A-kortti: alle 7-vuotiaat	225 g	200 g
B-kortti: kevyen työn tekijät	300 g	200 g
C-kortti: raskaanpuoleisen työn tekijät	-	250 g
D-kortti: raskaan työn tekijät	450 g	330 g
E-kortti: erittäin raskaan työn tekijät	600 g	450 g

Ostokorttikupongeista saksilla leikattavat pisteet oikeuttivat ostoksen suorittamisen. Jokaisen täytyi luonnollisesti myös maksaa ostoksestaan sille vahvistettu hinta. Leipäkorteilla sai ostaa kaupasta tai suoraan viljelijältä. Myöhemmin myös annosten suuruuksia muutettiin.

2. Pika-asutuslaki 28.6.1940 ehditään käynnistää

Moskovon rauhassa 13.3.1940 Suomi menetti Karjalan kannaksen, Laatokan Karjalan, Sallan alueen ja osan Kalastajasaarennosta. Täältä muuttaneiden siirtokarjalaisten asuttamiseksi säädettiin nopeasti ns. pika-asutuslaki, joka hyväksyttiin ja vahvistettiin 28.6.1940. Maatalousministeriön asutusasiainosaston (ASO) tehtäväksi tuli käytännössä tilojen muodostaminen.

Suunnitelman mukaan siirtoväki aiottiin asuttaa Helsingistä ja Jyväskylästä katsoen vastaavalla tavalla kuin asutus oli Karjalassa Viipurista ja Sortavalasta katsoen. Tilojen muodostamista suorittamaan perustettiin pika-asutustoimikuntia, joiden alaisina toimivat asutuslautakunnat. ASO:n alaisena toimivat ko. asioissa myös Maatalousseurojen keskusliitto ja sen alaiset maanviljelysseurat. Tiloja hankittiin vapaaehtoisin kaupun ja pakkolunastuksin. Maansaantiin oikeutetuille siirtolaisille voitiin myöntää maanosto- ja rakennuslainaa. Todettakoon, ettei myöskään asutuslautakuntien asiakirjat ole julkisia, koska niiden katsotaan sisältävän salassa pidettäviä yksityisen suojaan liittyviä tietoja.

Pika-asutuslaki sisälsi selvästi pakkoluovutusvelvollisuuden. Lain mukaan pika-asutukseen tuli lunastaa maita seuraavan järjestyksen mukaisesti: ensinnä valtiolta ja seurakunnilta ja kunnilta sekä yhtiöiltä ja lopuksi yksityisiltä maanomistajilta. Siirtoväen sopeutumista helpottivat myös säädökset, joilla paikalliset velvoitettiin väliaikaisesti luovuttamaan siirtolaisten käyttöön viljelys-, heinä-, laidun- ja puutarhamaata, karjansuojia ja -rehuja. Lisäksi säädettiin, että siirtolaisten rajan taakse jääneiden kiinteistöjen hinnat tulitaisiin maksamaan vuosien 1934-1938 verotushintojen perusteella.

Jo ennen pika-asutuslain säätämistä kunnallislautakunta vastasi 14.5.1940 Maalaiskuntien Liiton kirjelmään, jossa kuntia kehoitettiin luovuttamaan omistamiaan maita siirtoväen asuttamiseen. Lautakunta totesi, ettei kunnalla ole enää sellaista viljelyskelpoista maata, jota voitaisiin vapaaehtoista tietä em. tarkoitukseen luovuttaa.

Vieremän kirkkovaltuusto päätti myös jo kesäkuussa 1940 puolestaan luovuttaa vapaaehtoiseen kauppaan tuomiokapitulin kehoituksesta siirtoväen asutukseen Kyrönniemen pappilasta Aho- ja Riihipellon yhteensä 28,80 hehtaaria ja noin 80 hehtaarin metsäpalstan Riitalehdosta niittyineen Murennoisjoen varrelta. Tosin näiden myynti siirtyi aina vuoteen 1945.

Kunnallislautakunta valitsi Kalle Nissisen ns. asutusanomustoimikuntaan, joka tulisi valitsemaan asukkaat pika-asutuslain nojalla muodostettaville tiloille. Valtuusto otti 20.12.1940 kantaa pika-asutussuunnitelmaan, jonka mukaan kuntaan perustettaisiin 82 ns. asuntotilaa, joiden pinta-alat olisivat 0,5-2 hehtaaria. Se piti näin pienten tilojen toimeentuloa varsin kyseenalaisena ”Asutettava perhe ei saisi tilalta mitään muuta kuin asunnon ja sen olisi niin muodoin hankittava muualta elantonsa ja kun kunnassa on varsin runsaasti kokonaan tilatonta väestöä sekä ennestäänkin paljon kääpiötiloja”. Valtuusto esitti ASO:lle, että suurennettaisiin tilakokoa ja perustettaisiin ”korkeintaan muutama tila lähelle kirkonkylää”.

Vastatessaan 14.1.1941 Vieremän Aseveljet ry:lle kunnallislautakunta totesi, että sen mahdollisuudet asuttaa rintamamiesperheitä ovat riittämättömät, koska se on joutunut luovuttamaan pika-asutusta varten ”suurimman osan jäljellä olevista viljelykelpoisista maistaan”. Edempänä vielä palataan tarkemmin tähän kirjeeseen.

Neuvostoliiton ilmavoimien hyökättyä 25.6.1941 Suomen asutuskeskuksia vastaan Suomi ilmoitti olevansa sodassa. Nopeasti vallattiin menetetyt alueet takaisin. Pika-asutuslain toimeenpano jouduttiin keskeyttämään heti jatkosodan alettua. Asiaan palattiin uudestaan vuonna 1945 säätämällä ns. maanhankintalaki.

3. Vieremän Aseveljet ry – maata myös rintamamiehille

Pian talvisodan päätyttyä perustettiin 4.8.1940 Suomen Aseveljien Liitto, johon liittyi valtaosa talvisodan rintamamiehistä. Liittoon kuului parhaimmillaan 700 yhdistystä ja 235 000 jäsentä. Myös Vieremälle perustettiin sen jäsenyhdistys: Vieremän Aseveljet ry. Järjestön keskeisiä tehtäviä oli rintamamiesten etujen ajaminen. Keijo Kulhan mukaan maata puolustajille ajatus levisi lehdistön kautta julkisuuteen syksyllä 1941 ja syöpyi siitä lähtien sekä sotilaiden että kansan tietoisuuteen. Ensimmäinen oli aiottu asuttaa rintamamiehillä Itä-Karjalan viljelyskelpoiset maat samalla varmistaa rajaseudun turvallisuus. Suunnitelma oli salattu julkisuudelta. Sodan kulku mitätöi kuitenkin nopeasti nämä asutushankkeet.

Maata talvisodan rintamamiehille-ajatus nousi valtuustossa esiin varsin nopeasti, kun se otti kantaa 23.11.1940 Vieremän Aseveljet ry:n kirjelmään. Siinä yhdistys teroitti, että ”moni rintamamies on vailla omaa kotia”. Valtuusto perusti kolmihenkinen toimikunnan, jonka pj:ksi tuli Juho Räisänen ja jäseniksi Pekka Nissinen ja Ales Säisä, pohtimaan maan hankkimista tai sen oston rahoittamista.

Valtuusto otti 14.1.1941 seikkaperäisesti asiaan kantaa, kun se evästi em. toimikuntaa tutkimaan erityisesti omaa asuntoa vailla olevien rintamamiesperheiden maansaantimahdollisuuksia. Se kehoitti toimikuntaa toimimaan yhdessä Aseveljet ry:n johtokunnan kanssa, jotta myös yhtiöt ja yksityiset luovuttaisivat maitaan ko. tarkoitukseen. Se katsoi, että jos hanke jää vain kunnan ”maitten varaan, ei toiminta saa niitä mittasuhteita, joihin se meillä pitäisi päästä huomioiden loisiväestön runsauden”. Valtuusto totesi myös tässä yhteydessä jo mainitun tosiseikan, että kunta oli jo joutunut ”luovuttamaan pika-asutukseen suurimman osan jäljillä olevista viljelykelpoisista maistaan”.

Vajaa kolme viikkoa ennen jatkosodan alkua 5.6.1941 Juho Räisänen esitteli em. toimikunnan näkemyksiä rintamamiesten asuttamismahdollisuuksista. Hän kertoi, että kunnan maalta Riihimäen tilalta Kotvakkojoen varrelta löytyy sopivaa maatalouskäyttöön raivattavaa maata. Toimikunta ehdotti, että sieltä erotettaisiin neljä noin kahden hehtaarin suuruista palstaa ”mieluummin perheellisille aseveljille”. Jatkovalmistelu jätettiin em. yhdistyksen johtokunnan ja toimikunnan tehtäväksi. Valtuusto totesi myös, että kunnan muutkin tilat tulee ottaa tarkempaan syyniin. Jatkosota keskeytti myös nämä pyrkimykset. Samoin kävi jatkosodan päättyttyä Aseveljien Liitolle ja sen jäsenyhdistyksille. Neuvostoliiton vaateesta se lakkautettiin 22.1.1945. Vuoden 1945 maanhankintalaissa oli sitten huomioitu myös perheelliset rintamamiehet, sotalesket ja –orvot sekä sotainvalidit.

4. Koulu- ja kättilötoimi: koulukeittolat ja lastenneuvola perustetaan

Kuten edellä on todettu, pitäjässä oli talvisodan päättyessä 17 koulupiiriä. Koulurakennuksia oli 14, sillä Karankamäen ja Pyöreen uutta koulua (entinen paloi 16.3.1938) ei oltu vielä ehditty rakentaa eikä Lehtorannan koulupiiriin rakennettu koskaan omaa koulurakennusta. Väli rauhan aikana koulurakennusten lukumäärä väheni vielä yhdellä, kun Nissilän koulu paloi 21. ja 22. päivän välisenä yönä tammikuussa 1941. Todettakoon, että valtuusto oli jo 10.8.1939 hyväksynyt Karankamäen koulun piirustukset ja 9.6.1941 se ehti jo todeta koulun olevan rakenteilla, kun 94 000 markan (noin 30 000 euroa) rakennusurakasta oli sovittu Pekka Tikkasen sekä Aarne ja Viljo Kauppisen kanssa. Jatkosota keskeytti rakennustyöt ja koulu valmistui lopullisesti 1946.

Jo ennen talvisotaa joillekin oppilaille voitiin tarjota linja-auto-kyyti. Kunnallislautakunta myönsi 16.1.1939 opettaja Ida Nissiselle 25 markkaa kuukaudessa, kun Pirttimäessä asuvat oppilaat saivat odottaa hänen asunnossaan linja-autoa. Vähävaraisia oppilaita myös avustettiin kumisaappailla, puseroilla, sarkahousuilla ja mm. mekko- ja housukankailla. Kouluilla oli myös jo omat siivoojat. Esim. Kauppilanmäen koulun ”puiden pilkkojaksi” valittiin tammikuussa 1939 alimman tarjouksen tehnyt (5,50 mk/m³) Kalle Lappalainen ja lämmittäjä-siivoojaksi 72 markalla kuukaudessa Elina Lappalainen.

Valtuusto osti 21.1.1939 Erik ja Miina Turuselta 66 aarin tontin 5500 markalla Pyöreen uuden koulun paikaksi ja 24.4.1939 Kymi Oy:ltä Karankalampi – nimisestä tilasta tontin Karankamäen koulun paikaksi. Varsin nuivasti lautakunta suhtautui 14.8.1939 opettaja Fr. Rönkön jatkokurssilaisten 96 markan (noin 31 euroa) retkilaskuun: ”Retkeilyä ei ole pidettävä millään

tavalla välttämättömänä”. Erikoinen oli puolestaan kaivonkaivaja Kalle Nissisen Kaarakkalan koulun kaivourakkatarjous: 2900 markkaa (noin 940 euroa), jota ei tarvinnut maksaa ennen kuin kaivoon on tullut ”riittävästi vettä”.

Oppivelvollisuuden laiminlyöntejä tapahtui. Erään tällaisen tapauksen johdosta kunnallislautakunta kehoitti 2.10.1939 Kirkonkylän kansakoulun johtokuntaa yhteistyössä huoltolautakunnan kanssa etsimään ongelmaan ratkaisua. Naapurikunnassa koulua käyvien oppilaiden kustannuskorvaus oli sovittu 400 markaksi lukuvuodelta (noin 130 euroa), joskin valtuuston mielestä se ei enää 10.3.1941 kattanut kaikkia kustannuksia. Esim. syksyllä 1939 Sonkajärvi antoi em. maksusitoomuksen neljästä oppilaasta ja Vieremä 1.1.1940 alkaen viidestä Sonkajärven Mäkikylän kansakoulua käyvästä oppilaasta.

Kouluvaliokunnan esityksestä valtuusto perusti 14.8.1940 viisi väliaikaista opettajan tointa, joihin palkattiin siirtoväkeen kuuluvia opettajia. Haajainen, Kaarakkala ja Marttisenjärvi saivat alakansakoulun opettajan, Kirkonkylä toisen ko. toimen ja Valkeinen yläkoulun apuopettajan. Todettakoon, että 26.5.1944 säädetty laki kansakoululautakunnista toi vasta pitäjään em. lautakunnan.

Salahmin jälkeen koulutyö oli käynnistynyt Kirkonkylässä 19.1.1891. Vieremän Opettajayhdistys lahjoitti aiotun 50-vuotisjuhlan järjestelyihin koulun johtokunnalle alkupääomaksi 500 markkaa. Johtokunta anoi kunnalta 2000 markan (noin 650 euroa) avustusta. Valtuusto kuitenkin eväsi 14.1.191941 anomuksen: ”jos tälle lupa, joka kylällä pitäisi järjestää”. Valtuusto ei kuitenkaan kieltänyt juhlan järjestämistä, mikäli siitä ei koidu menoja. Todettakoon, että pitäjän kunnalliselämässäänkin paljon mukana ollut Fredrik Rönkkö koulun opettaja jo vuodesta 1904 alkaen siirtyi juuri vuonna 1941 eläkkeelle.

Toimivan koulukeittolan perustaminen jokaiselle koululle oli eteenkin koulujen johtokuntien jatkuva toive. Viimeksi vuoden 1941 alussa sekä Kirkonkylän että Lehtorannan koulujen johtokunnat olivat lähestyneet kunnallislautakuntaa tällaisella aloitteella. Hanke leivän, maidon ja keittoruuan tarjoamisesta hyväksyttiin 15.9.1942 valtuuston kokouksessa, jossa sen aloittamiseen varattiin 20 000 markkaa (noin 4000 euroa) ja 16.11.1942 lisää 100 000 markkaa. Laki kaikille maksuttomasta kouluruuasta säädettiin 1943.

Kuten aikaisemmin on kerrottu pitäjässä toimi kaksi kättilöä. Eteläisen piirin kättilö Vilina Huttunen eli kaikkien tuntema Kättilö-Liinu oli aloittanut työnsä jo kunnan perustamisvuonna 1922 ja pohjoisen piirin kättilöksi oli vuonna 1929 valittu Hilda Tiikkainen.

MLL, jonka paikallisen osaston aktiivina mm. Kättilö-Liinu toimi, ajoi kouluhammaslääkärin toimen lisäksi äitiysneuvolan perustamista pitäjään. Valtuusto ei kuitenkaan 16.3.1939 hankkeelle lämmennyt. Elokuussa 1940 valtuusto esitti Liinulle vakavan erottamisuhkauksen, mistä kerrotaan edempänä. Tammikuussa 1941 valtuusto pyörsi kantansa äitiysneuvolaan ja myönsi sen käynnistämiseen 2000 markkaa (noin 660 euroa). Näin lääkintöhallituksen palauttamaan kunnankättilöiden uuteen johtosääntöön voitiin lisätä em. perustaminen. Lääkintöhallitus hyväksyiikin johtosääntöön 31.7.1941.

Valtuusto varasi 14.1.1941 kunnan vakinaiselle henkilöstölle 5000 markkaa jaettavaksi ns. kalliinajan lisänä. Samalla se totesi, ettei sitä tule jakaa kättilöille, koska heidät on katsottava ”olevan mieluummin valtion kuin kunnan palveluksessa”. Näin kävikin. Kunnankirjuri, kirjanpitäjä ja terveydenhoitaja saivat 100 markan (noin 23 euroa) lisäpalkkion kuukaudessa ja toimistoapulainen ja siivooja 50 markkaa. Toisaalta neuvolan perustamiseen liittyen valtuusto anoi 7.3.1941 lisämäärärahaa kättilöiden palkkaukseen, jota lääkintöhallitus myönsikin 1800 markkaa/vuosi.

5. Kättilö-Liinun erottamisuhkauksesta konepistoolin ostoon

Välirauhan aikana tieasiat puhuttivat ihmisiä. Valtuusto kieltäytyi keväällä 1939 Ameriikan kyläläisten ehdotuksesta osallistua kylään johtavan ”tien rakentamiseen”. Samoin se kieltäytyi Karankamäkeen johtavan tien ottamisesta ns. kunnantieksi. Valtuusto katsoi, että se oli ensin ”työllisyystöinä rakennettava”. Kumpaakin silloista tieuraa voitaneen verrata ns. kärrytieksi. Osa kunnan teistä pysyikin pitkään huonona vaikka jo vuonna 1937 säädetty laki takasi kunnan teille 40 prosentin ja kyläteille 30 prosentin valtionavun. Se ei nähtävästi kuitenkaan innostanut kuntia tarpeeksi ottamaan teitä hoitoonsa.

Sen sijaan valtuustossa voitiin tyydytyksellä todeta, että Kauppilanmäki-Kainuunmäki-tie oli siirtynyt valtion hoidettavaksi maantieksi. Vieremän silta- Soinlahden kylätie- yhdistykselle valtuusto myönsi ilmaisen soranoton kunnan sorakuopasta. Se piti aiottua tietä erittäin tarpeellisena, sillä tie yhdistäisi ennestään ”kokonaan tiettömät viljelysalueet”.

Valtuusto käynnisti jo 23.4.1940 sankarihaudan patsashankkeen. Se ehdotti kirkkovaltuustolle, suojeluskunnan esikunnalle ja Lotta-Svärd-yhdistykselle perustettavaksi hanketta varten yhteisen toimikunnan. Valtuusto myönsi 20.12.1940 hankkeelle 5000 markkaa ja saman summan 30.12.1941. Joulukuussa 1940 pidettäväksi aiotuille kunnallisvaaleille kävi samoin kuin vuoden 1940 Helsingin olympialaisille. Ne peruutettiin Euroopassa riehuvan sodan aiheuttamien olosuhteiden vuoksi. Valtuusto oli vielä 26.6.1940 valinnut vaalilautakunnat. Pyöreen äänestysalue oli tuolloin jaettu kahtia: Kauppilanmäen ja Niemisen äänestysalueiksi.

Samaisessa kokouksessa oli esillä paikallisen suojeluskunnan välityksellä saapunut P-Savon suojeluskuntain Piiriesikunnan puhelinsanoma, jossa kehoitettiin valitsemaan jäsen ja varajäsen hevosottolautakuntaan sekä lisäksi vpj. siihen. Jäseneksi valittiin Sylvester Heiskanen ja varalle S.H. Huttunen sekä vpj:ksi Heikki Hukkanen. Tähän päätökseen kunnankirjuri Remes esitti eriävän mielipiteen, sillä hän katsoi, että vpj:n valitseminen ei kuulu valtuuston toimivaltaan. Kesällä 1941 Remes irtisanoutui tehtävästään siirtyen jo 1.7. alkaen Juukaan. Tilalle astui prokuristi Kerttu Partanen Suonenjoelta. Hänet oli 14.7.1941 valittu vanhemmaksi toimistoapulaiseksi.

Valtuusto sai 14.8.1940 käsiteltäväkseen kuntalaisten taholta tulleet valitukset Kättilö-Liinun ohjesääntörikkomuksesta – ei tällä kertaa vähäpukoisena esiintymisestä Sotkunlammen uimarannalla – vaan siitä, että hän oli jatkuvasti poissa hänen asuinpaikakseen määrätystä Kirkonkylän asunnostaan kunnantalolla, mistä monille kuntalaisille aiheutui ”hankaluuksia ja

kustannuksia”. Valtuusto päätti yksimielisesti antaa asia terveydenhoitotoimikunnan hoidettavaksi ”ja kun on ilmeistä, ettei asiaan muuten saada korjausta, sanomaan nyt kättilö irti toimestaan”. Koska myöskään ko. toimikunnan asiakirjat eivät ole julkisia, ei voi sanoa, miten asia eteni. Joka tapauksessa Liinu pysyi toimessaan.

Jo välirauhan aikana korostui kansanhuoltolautakunnan lisäksi myös hevosottolautakunnan asema. Kunnallislautakunta tarkasti 9.9.1940 hevosottomies Kalle Nissisen laatiman luettelon niistä 40 sotakelpoisesta hevosesta, joista tehtäisiin luovutusvaraus puolustusvoimille. Lautakunta piti vielä tässä vaiheessa lukua liian suurena ja vaati sitä pienennettäväksi, koska monelle ko. hevonen oli ainoa. Hevosen varaukseen vaikutti useampikin seikka: tilan viljelysten koko ja hevosten määrä sekä tieyhteydet tilalta.

Uusi tarkastus tehtiin 10.3.1941. Mukana olivat myös sotakelpoiset ajoneuvot. Nyt lautakunta totesi varaukset kohtuullisiksi. Sotakelpoisen hevosen ikä piti olla 5-18 vuotta ja korkeus vähintään 148 cm. Sen piti olla kengitetty. Luovutetut hevoset arvioitiin. Arvo vaihteli 800–4900 euroon. Hevonen merkittiin polttomerkillä ja se sai mukaansa ns. hevoskortin, johon merkittiin mm. kaikki siirrot.

Vain viikkoa ennen jatkosodan puhkeamista pidettiin 18.–19.6.1941 Rientolan pihassa hevosottotilaisuus puolustusvoimien tarpeisiin. Varattujen hevosten omistajat olivat saaneet kutsun saapua hevosineen paikalle. Hevosottolautakunta, johon hevosottomiehen ja valtuuston määräämän jäsenen lisäksi kuului suojeluskuntapiirin Esikunnasta ns. hevosupseeri (tavallisimmin eläinlääkäri), arvio hevosen kunnan, sotakelpoisuuden ja hinnan. Mukana oli myös apulaisnimismies. Päätöksestä oli mahdollisuus valittaa lääninhallitukseen, esim. korvaussummasta tai tilan töiden vaikeutumisesta. Tarkempia tietoja mm. hevosten lukumäärästä ei ole saatavilla, sillä Vieremän hevosottolautakunnan asiakirjat ovat kadoksissa. Todettakoon, että esim. 13.10.1941 suoritettu talviajoneuvojen varausmääräys oli lähetetty 120 henkilölle ja suojeluskuntapiirin salaisessa kirjelmässä 14.1.1942 puhuttiin jo 201 hevosesta ja ajoneuvosta.

Kunnallislautakunnan rohkean esityksen, jonka mukaan poliisit ryhtyisivät perimään kunnallisveroja, lääninhallitus hylkäsi 10.1.1941. Vuoden 1941 talousarvion menot olivat nykyeuroina noin 601 000 eli lähes sama kuin vuonna 1940. Tulot olivat noin 290 000 euroa, joten taksoituksella eli verotuksella tuli koota 320 000 euroa. Veroäyri pidettiin kahdessatoista. Muistettakoon, että vuoden 1939 talousarviosta menoja oli pienennetty jo vuonna 1940 noin 45 prosenttia. Vuoden 1942 talousarvion loppusumma laskettiin noin 560 000 euroon. Myös verotuksella koottava summa pieneni 220 000 euroon. Jotain kuitenkin talouden ahdingosta tai ainakin pelosta kertoi, että veroäyri nostettiin 12,75:een. Kodinhoitajan toimi perustettiin 9.6.1941 ja palopääällikkö määrättiin järjestämään autoille ”puhdistuspaikat”.

Uuden kansanhuoltoasetuksen perusteella jokaiseen kuntaan oli perustettava kansanhuollon johtajan toimi ko. tehtävien lisääntyessä nopeasti. Johtajaksi valittiin kh-lautakunnan pj. Heikki Hukkanen ja hänen tilalleen ko. lautakunnan pj:ksi Juho Huttunen. Hukkasen toimiaika jäi lyhyeksi, sillä hän kuoli 15.7.1941. Samaisessa kokouksessa 17.4.1941 ostettiin Reeta ym. Rissaselta 30 hehtaarin määräala.

Tässä kokouksessa tehtiin myös varsin erikoislaatuinen ostos. Iisalmen suojeluskuntapiirin esikunnalta oli tullut esitys Suomi-konepistoolin ostosta varaosineen paikallisen suojeluskunnan käyttöön. Asia julistettiin kiireelliseksi ja asiakirjat salaisiksi. Myönteisen päätöksen ehtona oli, että hinta saa olla enintään 5000 markkaa. Salaiseksi julistamisella oli varmasti syynsä. Eteenkään ei haluttu lietsoa uuden sodan pelkoa. Tällaisen tiedon julkitulo olisi saattanut monelle olla paljon varmempi sodan merkki kuin runsas pihlajanmarjasato. Todettakoon, että suojeluskunta rakensi Rientolan ullakolle jo kesällä 1940 ”sotamateriaalille” 56 m² varaston, josta sk-piiri maksoi vuokraa 600 mk/kk.

IV. Jatkosodan raskaat vuodet kotirintamalla

1. Kunnallishallinnossa keskitytään oleelliseen

Saksa hyökkäsi Neuvostoliittoon 22.6.1941. Samana päivänä Hitler piti radiopuheen, jossa hän totesi Suomen seisovan Saksan rinnalla. Suomi ei halunnut näyttää hyökkääjältä ja julistautui puolueettomaksi. Neuvostoliitto pommitti 25.6.1941 useita suomalaisia kaupunkeja, minkä jälkeen eduskunta katsoi Suomen olevan jälleen sodassa. Suomen asevoimat käsittivät nyt noin 475 000 miestä ja yhdessä lottien ja iv-henkilökunnan kanssa vahvuus kasvoi 630 000 henkeen, joka oli 16 prosenttia maamme väestöstä.

Monille jatkosota oli ns. hyvityssota. Talvisodassa yksin jäänyt Suomi haki nyt Saksasta tukea. Toukokuussa 1941 Saksan ja Suomen sotilasjohdot olivat aloittaneet yhdessä hyökkäyssuunnitelmien laatimisen, mitkä presidentti Ryti osaltaan vahvisti. Täydellinen liikekannallepano julistettiin voimaan 18.6.1941. Jääkäripataljoona 5:n esikunta, 1. komppania, kk-komppania ja osia 2. jääkäriprikaatin esikunnasta perustettiin Vieremällä. Perustamisvaihe päättyi 23.6.1941 ja juhannuksen vastaisena yönä Vieremällä perustetut osastot siirtyivät polkupyörillä, jalan ja autokuljetuksin Kauppilanmäen rautatieasemalle, josta matka jatkui Joensuun pohjoispuolelle Paukkajan kylään. Eräänkin lähtijän kerrotaan junan jo olleen liikkeessä Kauppilanmäen asemalta leikillisesti huudahtaneen: ”Nyt se ryssän parta rupesi kärymään!” Hyökkäyssuunnitelmien mukaisesti noin 200 000 saksalaista sotilasta sijoitettiin Pohjois-Suomeen ja siellä olevat suomalaiset joukot alistettiin saksalaisten komentoon.

Valtuusto kokoontui vuonna 1941 seitsemän kertaa, joista kolme pidettiin jatkosodan jo alettua. Seuraavina sotavuosina valtuuston kokoontumiset supistuivat viiteen. Vuonna 1944 niistä kaksi oli sodan päättymisen jälkeen. Kunnallislautakunta kokousti vuonna 1941 yhteensä 13 kertaa, joista peräti kahdeksan pidettiin sodan jo alettua. Vuonna 1942 se kokousti 15 kertaa, 1943 luku oli 16, vuonna 1944 kokouksia oli myös 16, joista viisi pidettiin sodan jo päätyttyä. Lautakunnalla riitti tehtäviä. Usein kokoukset olivat vielä pitkäkestoisia ja monipykäläisiä.

Kunnankirjuri Remeksen muutettua Juvalle vanhemmaksi toimistoapulaiseksi valittiin 14.7.1941 prokuristi Kerttu Partanen Suonenjoelta, joka alkoikin toimia myös em. kokousten sihteerinä ja ennen pitkää kunnankirjurina. Nuoremmaksi toimistoapulaiseksi valittiin Anna-

Liisa Vartiainen. Vieremän Osuuspankin hoitaessa kunnan rahastonhoidon pankille ryhdyttiin maksamaan takautuvasti 1.7.1941 alkaen 800 markkaa ko. tehtävästä kuukaudessa. Seuraavana päivänä valtuusto nimitti asepalveluksessa olevien Eero Hukkasen, Pekka Huttusen, Reino Piipon ja Teodor Vidgrenin sijaisiksi kunnallislautakuntaan Ville Honkajärven, Juho Kumpulaisen, Pekka Niskasen ja Pekka Kauppisen. Huoltolautakunnan puheenjohtajaa Väinö Hyväristä tuuraamaan valittiin Pekka Nissinen. Hanna Hänninen aloitti 11.10.1941 kunnan kirjanpitäjänä.

Sotilaiden perheiden toimeentulon turvaamiseksi heidän omaisilleen maksettavasta ns. sotakuukausipalkasta päättäminen työllisti kunnallislautakuntaa. Ko. palkkaa maksettiin reserviläisen lähimmälle omaiselle, tavallisesti vaimolle. Miehistöön kuuluvan omainen sai 600 mk/kk, mitä taloudellisiin seikkoihin vedoten voitiin nostaa 900 mk/kk, ja esim. alikersantin omainen sai 1000 mk/kk. Toisesta perheenjäsenestä sai 200 mk ja jokaisesta seuraavasta 150 mk/kk. Muiksi perheenjäseniksi laskettiin alle 17-vuotiaat lapset.

Palkan maksua varten oli erikoinen kuukausipalkkakirja, johon oli merkitty sotilaan vaimon ja lapsien nimet syntymäaikoineen ja maksetut summat kuukausittain. Säilyneen palkkakirjan mukaan v.1941 viisilapsisen vieremäläisen sotamiehen vaimolle maksettiin 1400 mk/kk, johon kunnallislautakunnan päätöksellä 8.9.1941 lisättiin 20 prosentin korotus. Joulukuussa 1942 korotus saattoi jo olla 40 prosenttia. Suomen Huolto ja Aseveljien Liiton jäsenyhdistys pyrki myös auttamaan pulaan joutuneita reserviläisten perheitä.

Toimeentuloasiassa kaikkein heikoimpaan asemaan jäivät maaseudun pientilalliset, joiden asevelvollisuusikäiset naimattomat pojat oli kutsuttu palvelukseen. Näiden reserviläisten palkoista sateli myös valituksia aina lääninhallitukseen asti. Lautakunnan kokouksessa oli esim. 13.10.1941 erään sotamiehen vaimo henkilökohtaisesti perustelemassa lisäpalkka anomuksestaan. Alusta lähtien valtion virkamiehet tarkistivat näiden maksujen oikeellisuutta. Mm. 18.12.1941 he totesivat kolmelle maksetun liikaa ko. rahaa.

Asepalveluksessa olevien naimattomien miesten vanhemmilla oli mahdollisuus hakea ns. huoltorahaa, joka tavallisesti vaihteli 300–600 markkaan kuukaudessa. Niistä päättäminen sotakuukausipalkkojen ohella oli useampien kunnallislautakunnan kokousten asialistalla. Tällöin paikalla oli myös lääninhallituksen määräämä edustaja opettaja Sulo Penttilä sekä Aseveliyhdistyksen edustajana vt. kirkkoherra Veikko Huttunen. Esim. 8.6.1942 isoin huoltoraha 1500 mk/kk myönnettiin Suojärven siirtolaiselle Vasili Rysälle, jonka neljä poikaa oli rintamalla.

Valtuusto myönsi 30.12.1941 vieremäläisille rintamamiehille lähetettyjen ns. joululahjapakettien ruokatavaralaskujen maksamiseen 4000 markkaa. Kunnallislautakunta oli jo 18.12.1941 määritellyt tarkat ohjeet pakettien lähettämiseksi: ”... että oikeus aiottujen pakettien kuljetukseen vartiomiehistöineen saadaan järjestetyksi ja niinollen ko. paketit henkilökohtaisesti jakaa Vieremän pojille”. Lautakunta halusi tarkalla vartioinnilla varmistaa pakettien päätyvän oikeaan kohteeseen. Valtuuston kokouksessa saatiinkin lukea majuri H. Pokkisen ja luutnantti T.O. Kortelaisen 28.12.1941 allekirjoittama kiitoskirje joulupaketeista. Myös suojeluskunnan lähetystö kävi ko. vierailulla. Lähetystöön kuuluivat T. Hukkanen ja V. Samola sekä veteraanit K. Nissinen, Juho Räisänen ja P. Tiikkainen.

Valtuusto päätti järjestää 2.1.1942 vaatimattoman ”muistojuhlan oman kunnan kunnallismiesten keskuudessa”, koska tuolloin tuli kuluneeksi 20 vuotta kunnan perustamisesta. Sulo Penttilälle se päätti hänen 60-vuotispäivänään 15.4.1942 ojentaa ”muistolahjan”. Todettiin myös, että vt. kunnanlääkärinä aloitti 1.1.1942 Terttu Kosonen, joka hoiti ko. virkaa myös Lapinlahdella. Hän otti vastaan kahtena päivänä viikossa. Lautakunnan kokouksessa 12.1.1942 oli esillä myös suojeluskuntapiirin tiedote asepalvelusta karkaamisesta. Opettajien palkkausperusteet olivat 1930-luvulta alkaen muuttumassa. Pitkään tärkeinä palkanlisinä olivat olleet ns. luontaisedut. Kun useammalta opettajalta ainakin osa niistä puuttui, kunnan tuli ne rahallisesti korvata. Ohessa valtuuston päätös 26.1.1943 luontaisetujen rahallisesta vuosikorvauksesta:

Puuttuva etu	mk/lv	puuttuva etu	mk/lv
huone ja keittiö	900	sauna	250
pilkotut polttopuut	123/m ³	rehuvaja	75
valo, perheell. yläk. op.	260	puuvaja	75
valo, perheetön yläk. op.	220	aitta	100
valo, alakoulun op.	200	vedenhaku, (100 m)	125
navetta	200	lehmän laidun	200
kellari	200	viljelysmaa	750

Toukokuussa 1942 saatettiin opettajien tietoon kouluhallituksen kirje, jossa korostettiin opettajien velvollisuutta toimia kesän aikana elintarvikkeiden tuotannon edistäjinä esimerkkinä koulukeittoloihin tarvittavat juurekset. Kesäkuussa 1942 kunnallislautakunta korotti kiinteistöjensä ja irtaimistojensa vakuutuksia tilintarkastajien huomautettua, että vakuutusten tulisi vastata niiden omaisuusarvoja.

Osasyinä vakuutusten nostolle lienevät olleet tuolloin sattuneet koulupalot ja lähialueiden tuhoiset pommitukset, joiden kohteina olivat olleet erityisesti rautatiet ja –asemat. Tuhoisin oli ollut 17.2.1940 tapahtunut Iisalmen asema-alueen pommitus noin 40 lentokoneella. Elokuun alussa 1941 putosi myös saksalaisten Metterschmitt-hävittäjä Honkajärven lähelle, mistä se kuljetettiin kaikessa hiljaisuudessa asemapaikkaansa Pudasjärvelle, jossa se korjattiin lentokelpoiseksi. Siitä tiedottaminen olisi ollut huonoa sotapropagandaa.

Vanhainkodiksi muutettu Puomilan päärakennus vakuutettiin 450 000, navetta, talli ja meijerirakennus 325 000, hevoset ja nautaeläimet kumpikin 10 000 sekä ruumishuone 1000 markalla. Kulkutautisairaalassa säilytetyn palokaluston vakuutus oli 40 000 ja vielä rakenteilla olevan Karankamäen koulun 160 000 markkaa. Kuten edellä on todettu, se valmistui vasta 1946. Samoin vakuutettiin mm. lääkärintalo, sen sauna ja autotalli, terveysaseman instrumentit, äitiysneuvolan irtaimisto ja kunnantoimiston käsikirjasto sekä Rientolaan sijoitetut kirjat ja kirjakaapit. Kouluista isoin vakuutus oli Kirkonkylän koululla 940 500 mk ja pienin Salahmin koululla 340 000 mk. Kunnan vakuutettujen rakennusten ja irtaimistojen yhteissumma oli 8 631 150 mk (noin 1 680 000 euroa).

Kotirintama kaipasi kipeästi työntekijöitä. Nuorten talkootoiminnan edistämiseksi perustettiin 9.3.1942 ministeriön esityksestä erityinen toimikunta, jonka kokoonkutsujaksi valittiin Fr. Rönkkö. Jo 14.9.1942 kunnan omistamasta metsästä Eikanmäeltä oli luvattu palstat mottitalkoolaisille. Aseveljien yhdistykseltä jopa evättiin 17.12.1943 avustus sen hankittua ”huomattavia tuloja mottitalkoilla”. Todettakoon, että hyökkäysvaiheen päätyttyä kotiutettiin kesään 1942 mennessä noin 300 000 miestä. Tilalle osittain otettiin nuorempia ikäluokkia. Esimerkiksi Rientolassa järjestettiin 26.8.1942 vuoden 1924 alkupuolella syntyneiden kutsunnat.

2. Naudanlihan pakko-otot nostattivat vastustusta

Liha ja lihatuotteet menivät kortille 30.11.1940. Samoin asetettiin säännöstelyyn voi, margariini ja maito sekä perunajauhot. Keväällä 1941 oli kananmunien ja joulukuussa 1942 vihdoinkin tupakan, sakariinin ja makeisten vuoro. Kalankin jakelu yritettiin laittaa säännöstelyyn, mutta se osoittautui liian vaikeaksi toteuttaa. Leivälle oli siis viisi erilaista korttiannosta, samoin vaatteille. Maidolle niitä oli kolme.

Vieremän kansanhuolto oli luetteloinut jokaisen talon eläinten lukumäärän, lehmien keskituotokset ja viljelykasvien satomäärät, joista voitiin laskea yleiseen kulutukseen luovutettavat määrät. Luettelo pidettiin ajan tasalla tilakäynneillä. Lampaiden luku määräsi myös luovutettavan villan määrän. Maidosta tuottajan tuli täyttää kuukausittain erityinen lomake, josta ilmeni meijeriin lähetetty maitomäärä, oma kulutus ja voimyynti. Jokainen tila, jolla oli vähintään kaksi lehmää, lammasta tai sikaa, oli aluksi velvollinen luovuttamaan lihaa yleiseen kulutukseen.

Vieremällä valtion pakko-otot puolustusvoimien tarpeisiin käynnistyivät ensi kertaa 8.9.1941 myös lihan osalta. Lääninhallitukselta oli saatu määräys ryhtyä kiireellisiin toimiin 16 000 kilon lihaerän luovuttamiseksi puolustusvoimille. Kunnallislautakunta laati kyläkunnittain aakkosellisen luettelon, jonka mukaan tehtiin varaus 196 teuraseläimen ottamisesta.

Lautakunnan esityslistalla oli luettavissa 13.10.1941 jo kipakampaakin tekstiä eli luettelo niistä karjanomistajista, jotka olivat kieltäytyneet karjaansa teurastamasta ko. pakko-ottojen vuoksi. Tutkimuksissa oli kuitenkin selvinnyt, että em. henkilöt olivat jo vapaaehtoisesti myyneet teuraseläimiä yleiseen kulutukseen ja kun puolustusvoimien silloinen tarve oli saatukin jo tyydytettävä, lautakunta ei ryhtynyt enempään toimiin kieltäytyneitä kohtaan. Joulukuussa 1941 sillä oli ratkottavana joukko anomuksia, joissa vaadittiin vapautusta teuraseläinten luovutusvelvollisuudesta. Vapautusta perusteltiin mm. karjan pienuudella ja sopimattomilla luovutusajoilla liittyen lehmien poikimisajankohtiin. Kuudelle anojalle vapautus myönnettiin toistaiseksi, kolmelta se evättiin.

Joulukuun 5. päivä 1941 oli kunnallislautakunta saanut Savo-Karjalan osuusteurastamon johtajalta ilmoituksen, että eräältä eteläkylän talolliselta oli kolmen teuraseläimen luovutusvelvollisuudesta huolimatta saatu vain yksi. Lautakunta antoi asian hoidon apulaisnimismiehen tehtäväksi. Lautakunta käsitteli 12.1.1942 lääninhallitukselta tullutta uutta

16 000 kilon lihaerän toimittamista puolustusvoimille. Nyt lautakunta siirsi luovutussuunnitelmanteon kansanhuoltolautakunnalle, jonka puheenjohtaja oli myös kunnallislautakunnan varapuheenjohtaja.

Lautakunnalla oli taas 9.2.1942 käsiteltävinä Lauri Kettusen, Eljas Partasen, Emil Pehkosen ja Otto Rönkön vapautusanomukset lihan luovutusvelvollisuudesta. Vain Pehkonen sai vapautuksen perusteina pieni karja ja aikaiset poikimiset.

Elintarvikevarikko 3:n neljäs lihan luovutusmääräys oli lautakunnan käsittelyssä 11. ja 16. toukokuuta 1942. Taas pyydettiin kansanhuoltolautakunnalta jakoesitys. Samalla se totesi luovutusvelvollisuuden koskevan nyt vähintään neljän nautayksikön tiloja. Luovutettava lihamäärä oli tällä kertaa peräti 24 175 kiloa, josta esim. Ahström Oy:n tuli luovuttaa 660 kiloa. Vähintään 300 kiloa oli määrätty mm. Yrjö Hirvensalolle, Ville Honkajärvelle, Edith Hukkaselle, Emil Huttuselle, Reittu Kainulaiselle, Ville Kumpulaiselle, Lassi Pesoselle, Anton Rytköselle ja Renne Säisälle.

Näitä pakko-ottomääräyksiä seurasi valitusten ryöppy. Lautakunnalla oli 8.6.1942 käsiteltävänä peräti 14 valitusta, mistä kolmen tekijät S.A. Hukkanen, Pekka Nissinen ja Robert Repo olivat henkilökohtaisesti läsnä perustelemassa esityksiään. Hukkanen vaati luovutusmääränsä laskemista 105 kilolla, koska hän oli jo joutunut varaamaan ko. määrän puolustuslaitoksen tarpeisiin. Hukkanen oli kunnan väestönsuojelupäällikkö ja myös suojeluskuntaosaston päällikkö. Hänen perustelunsa hyväksyttiin ja luovutettava määrä aleni 195 kiloon.

Monissa kunnan luottamustehtävissä toiminut Pekka Nissinen ei sen sijaan saanut tahtoansa läpi. Hänen 40 kilon luovutus päätös pidettiin voimassa. Robert Revon vaadetta hänelle määrätyn 170 kilon lihaerän luovutuksen siirtämistä syksyyn muutettiin siten, että yhden naudan lihat tuli heti luovuttaa ja loput seuraavalla ottokerralla. Mikko Heiskaselle myönnettiin vapautus (130 kg), koska anojalla oli suuri perhe huollettavana ja vain kolme lehmää.

Tauno Kauhasen (60 kg) ja Samuel Piipon (80 kg) luovutusaika siirrettiin myöhäisemmäksi. Ville Kauhasen (110 kg) ja Ville Rytkösen siirtoanomuksia ei hyväksytty. J.H. Eskelisen (130 kg) ja Juho Eskelisen (70 kg) sekä Jobi ja Pekka Kauppisen (150 kg) vapautusesitykset eivät menneet läpi. Samoin kävi J.H. Heiskaselle (130 kg), Heikki Rönkölle (70 kg) ja Otto Tiikkaiselle (130 kg). Varmemmaksi vakuudeksi lautakunta ilmoitti hankkivansa virka-apua apulaisnimismieheltä kaikissa niissä tapauksissa, joissa ei ole suostuttu noudattamaan luovutusmääräyksiä.

Mainitusta lihan neljännessä pakko-ottoerästä oli 20.10.1942 vieläkin noin 14 200 kiloa luovuttamatta, kun lääninhallitukselta saatiin lupa niiden siirtämisestä myöhäisempään ajankohtaan. Koska myös lihan ottoperusteet olivat hieman muuttuneet, lautakunta muutti aikaisempaa jakomääräystä. Perusteena oli nytkin kansanhuoltolautakunnan laatima esitys.

Viides lihan pakko-ottomääräys tuli tammikuun alussa 1943 suuruudeltaan 12 020 kiloa. Se lähetettiin nytkin kh-lautakunnan valmisteltavaksi. Elintarvikeosasto 3 kiirehti 26.2.1943 lihaerän toimittamista. Koska neljäs pakko-otto oli lopultakin saatu täytettyä ja jopa ylitetty noin 3500 kilolla, lautakunta antoi luovutusmääräyksen vain 9928 kilolle. Tämäkin määräys aiheutti

seitsemältä tuottajalta poistoesityksen. Vain Juho Nissisen (150 kg) esitys hyväksyttiin, koska tulipalo oli pienentänyt hänen karjaansa.

Lihan pakko-otot koskettivat kipeästi eteenkin pienehköjen tilojen karjanomistajia. Ei ollut ihme, että pakko-otoilta pyrittiin monin keinoin välttymään. Oli myös varsin luonnollisena, että rintamalla kalastettiin ahkerasti ja jopa salakaadettiin hirviä ja metsäpeuroja, joista mm. jo edesmenneet rintamamiehet Seppo Heiskanen ja Huugo Ryytty kertoivat. Näin saatiin tuiki tärkeää ruuanjatkoa miehille. Lihan viidennen luovutuskerran loppuun suorittamisesta lautakunta saattoi 10.5.1943 iloita.

3. Joukkokieltäytymisillä protestoitiin heinien pakko-ottoja – huono rehuvuosi

Kuten aikaisemmin on kerrottu, kunta sai 29.9.1941 määräyksen luovuttaa puolustusvoimille 257 000 kiloa heiniä ennen 31.1.1942. Lautakuntaan tuli 12.1.1942 Elintarvikevarikko 3:n tarkennettu määräys, jonka mukaan kunnan oli nopeasti erotettava ”luovuttajien rehuvarastoista” ilmoitetut rehumäärät ja tiedoitettava siitä varikolle 31.1.1942 mennessä. Tehtävän suorittaminen jätettiin mv. Kalle Kainulaiselle, joka oli jo aikaisemminkin huolehtinut heinien lähettämisestä ko. varikolle.

Jatkosodan alkamiskesänä 1941 saatiin huonohko rehusato. Korjuuolosuhteiden lisäksi tähän vaikuttivat työvoimatilanne. Hieman ennen sadonkorjuun alkua lähes puoli miljoonaa parhaassa työiässä ollutta nuorta miestä oli matkannut rintamalle. Näin rehuilanne seudulla oli muodostunut melkoisen vaikeaksi talvella 1941/1942, mikä kirvotti lautakunnankin ryhtymään protestinluonteiseen toimeen. Samassa kokouksessa se laati lääninhallitukselle pyynnön, jotta se luovuttaisi jo takavarikoidusta, mutta vielä kunnan alueella säilytettävästä rehuvarastosta, 20 000 kiloa heiniä jaettavaksi rehujen niukkuudesta kärsivien vähävaraisten rintamamiesten lehmille. Kielteiseen ratkaisuun oli päädytty nopeasti 14.2.1942. Sen tekijänä oli päämajan alainen intendenttiosasto. Varmaankin osoittaakseen, että lautakunta oli tosissaan, se uudisti 9.3.1942 esityksensä lääninhallitukselle. Nyt lautakunta pyysi saada em. rehuvarastosta 20 000 kiloa – edes olkia.

Rehujen pakko-ottoihin liittyneistä vaikeuksista kertoi karua kieltä lautakunnan ylimääräisen kokouksen päätös 16.5.1942: ”Koska useat viljelijät heille aikoinaan kirjallisesti lähetettyjen rehujen pakko-ottomääräyksistä huolimatta eivät ole täyttäneet luovutusvelvollisuutta, lähetetään heille kehotus palauttamaan luovuttamatta olevat rehut 5.6. mennessä ja toimittamaan ne hankintapäällikkö Kalle Kainulaiselle”.

Vasta syksyllä 1942 lääninhallitus palasi asiaan. Se vaati 14.9.1942 kiireellisiä toimia vuoden 1941 sadosta jääneen noin 100 000 kilon ”korsirehurästin” korjaamiseksi. Heinien ohella myös oljet kelpasivat. Kerroin oli yhden suhde 2,3:een heiniksi muutettuna.

Heinien luovuttamisesta osin tai kokonaan kieltäytyneitä oli peräti 189. Seuraavilla kymmenellä oli yli 1500 kilon luovutusvelvoite: Pekka Karjalainen, Pekka Kauppinen, Heikki Leinonen,

Juho Mustonen, Lauri Mähönen, Juho Pulkka, Kalle Repo, Pekka Rytönen, Juho Räisänen ja Janne Vidgren. Kireähköön tilanteeseen saattoi liittyä myös maaherra P.V. Heikkisen vierailu 5.11.1942 kuntaan.

Rehurästien kerääminen tuotti edelleenkin suuria vaikeuksia, vaikka vain kaksi viljelijää valitti nyt virallisesti asiasta. Otto Godille (552 kg) ja Herman Jauhiaiselle (662 kg) myönnettiin kummallekin vapautus tilojen huonon heinän kasvun vuoksi. Lopulta 17.12.1942 lääninhallitus myönsi 17 900 kilon alennuksen vielä kerättävään määrään.

Rehurästit työllistivät lautakuntaa vielä 8.3.1943. Ne olivat tosin jo pienentyneet 5250 kiloon. Koska ”monet viljelijät” eivät kuitenkaan olleet edelleenkään luovuttaneet täysimääräisesti heille määrättyjä rehueriä kirjallisista määräyksistä huolimatta, päätettiin laiminlyöntien selvittely siirtää apulaisnimismiehen tehtäväksi.

Lihan ja heinän lisäksi pakko-otot laajenivat 20.10.1942 myös perunaan, jota tuli talven ja kevään aikana luovuttaa yhteensä 123 000 kiloa. Säilytysongelmiin vedoten lautakunta esitti Elintarvikevarikko 3:lle, että perunat saataisiin luovuttaa mahdollisimman nopeasti. Näin ei käynyt. Varikko ilmoitti vasta 17.3.1943, että luovutus tapahtuu useammassa erässä, josta se ilmoittaa tarkemmin. Perunain hankinnasta vastaamaan nimettiin kauppias Heikki Melartin Salahmilta.

Vuonna 1941 perunan viljelyala oli pitäjässä 263, rukiin 226, ohran 506, vehnän 80, kauran 423, heinän 2388 ja juurikasvien 16 hehtaaria. Kesannolla oli 114 hehtaaria. Nautakarjaa oli 4520, lampaista 1544, hevosia ja varsoja 863 ja sikoja 596 sekä siipikarjaa 2102. Yli 25 hehtaarin peltoalan tiloja oli 23 ja 5-25 ha:n viljelmiä 232. Alle viiden hehtaarin peltoalan viljelmiä oli 514.

4. Mustaa pörssiä ja muutakin vilunkia

Ankara säännöstely synnytti erilaisia harmaan talouden lieveilmiöitä, ennen muuta ns. mustan pörssin salakauppaa. Mustasta pörssistä sai virallista rajahintaa huomattavasti korkeammalla hinnalla säännöstelyn alaisia tuotteita, etupäässä elintarvikkeita. Kova kysyntä saattoi nostaa hinnat jopa kymmenkertaiseksi. Meidän on varmastikin vaikea kuvitella tuolloista säännöstely-yhteiskuntaa, jossa tarpeellisia tuotteita ei saanut edes isolla rahalla.

Vielä talvisodan aikana säännöstelyllä keinottelijoita mustan pörssin kauppiaita ei juuri esiintynyt. Säännöstelyn kiristyessä tilanne muuttui täysin päinvastaiseksi jatkosodan sytyttyä. Kansanhuolto kamppaili mustan pörssin kauppaa vastaan erityisin tarkastajin. Myös julisteet ”Salakauppias on yhteiskunnan tuholainen” ja ”Ilmaise armotta salakauppias viranomaisille” olivat näyttävästi esillä. Näistä huolimatta ko. toimintaa ei enää pidetty niin rikollisena kuin mitä se lain mukaan oli. Tiukka korttitalous ja pakko-otot olivat omiaan kasvattamaan ajattelutapaa, jonka mukaan säännöstelyviranomaisten huijaamista saattoi pitää monissa tapauksissa miltei velvollisuutena. Tällä käyttäytymisellä oli tiettyä samankaltaisuutta kuin suhtautumisella kieltolakiin oli ollut.

Ostokorttien tullessa käyttöön niiden ostovoimaa lisättiin ”hukkaamalla” niitä. Kadonneiden ostokorttien tilalle sai aluksi verraten helposti uuden. Kun ”katoamisia” alkoi tapahtua tavattoman paljon, määräyksiä tiukennettiin. Kansanhuoltoministeriö antoi 21.1.1940 asiasta tiedotteen, jossa se kehoitti ostokorttien omistajia säilyttämään korttinsa huolellisesti, sillä uusien ohjeiden mukaan kansanhuoltolautakunnat voivat antaa uuden kortin vain silloin, ”kun selvästi voidaan todeta kortin hävinneen niin, ettei se voi joutua kenenkään käytettäväksi”.

Haajaisilta löydettyssä ja kansanhuoltolautakunnalle 31.5.1941 laaditussa kirjelmässä todetaan neljän henkilön sokerikortin ja yhden vaatekortin kadonneen. Niiden tilalle pyydettiin uusia, koska entiset olivat ”varmasti tullu hukkaan” eikä kortteja ole löydetty, vaikka niitä oli etsitty monta päivää. Löytyikö em. kortit vai vaikuttiko em. tiedote siihen, ettei kirjelmää kuitenkaan koskaan lähetetty lautakunnalle. Kirjelmä saattoi olla myös harjoitelma, jonka pohjalta laadittiin parempi. Voi myös arvailla, että se oli ns. mallianomus, jota muutkin ”tarvitsijat” kopioivat. Tämä arvoitus ratkeaa vasta silloin, kun salaisiksi julistetut kansanhuoltolautakunnan arkistot avautuvat.

Edellä on jo kerrottu, kuinka Valio ihmetteli Vieremän meijerin vähentyneitä voimien lähetyksiä vuonna 1940. Vastauksessaan meijerin hallitus perusteli asiaa vetoamalla noin 2500 pitäjässä majoitettuna olleeseen siirtolaisten ruokahuoltoon: ”Jos pidätymme meijeriltämme voimien annista, niin rupeaa jäsenemme valmistamaan pyttyvoita...”. Sotavuosina meijeriin tuodut maitomäärät laskivatkin todella jyrkästi; kuten seuraavasta taulukosta ilmenee:

vuosi	Vieremän OM, kg	Salahmilla OM, kg
1939	1 015 147	434 351
1940	838 651	362 202
1941	634 000	251 945
1942	413 631	-
1943	363 501	-
1944	436 786	-

Maitomäärän vähenemiseen vaikuttivat varmasti naudanlihan, kauran ja heinän pakko-otot sekä rehusadon yleinen heikkeneminen. Salahmin Osuusmeijeri lopetti vuonna 1942 toimintansa maitomäärien laskettua tuntuvasti. On arveltu, että maidon tuotanto olisi laskenut sota-aikana lähes 60 prosenttiin sotaa edeltävän ajan tuotannosta. Varmasti myös aiheuttajana oli ”pyttyvoimien” eli kotivoimien lisääntynyt valmistus. Mustassa pörssissä myydystä voikilosta sai vielä vuoden 1946 alussa 600 markkaa, kun virallinen hinta oli 110 markkaa.

Voi oli hyvä vaihdon väline. Eräälle kirkonkylän nuorelle neitokaiselle sillä vaihdettiin kauppiaalta hiihtokengät ja eräälle kauppiilanmäkeläisille nuorelle herralle rippipuku Kajaanista. Sen verran oli ollut salaista, ettei sovittua ollut saanut. Erään tikanniemeläis-isännän oli matkattava aina Ouluun saakka, jotta onnistui vaihtamaan voinsa kenkien valmistukseen tarvittavaan pohjanahkaan. Eräs pohjoiskylän isäntä oli taas ensin ostanut naapureiltakin voita, joita hän lähti viemään junassa Iisalmen asemalta Kajaaniin. Kun isäntä havaitsi

tarkastuspartion kiinnittävän huomiota hänen 24 kilon voisäkkiinsä, hän oli nopeasti pujahtanut lämmittäjien luo veturiin ja näin säästynyt tarkastukselta. Palkkioksi lämmittäjille hän antoi puoli kiloa voita, mistä he olivat varsin tyytyväisiä. He kertoivat myös hänelle minä päivinä he jatkossakin olivat työvuorossa. Voin isäntä vaihtoi vaatteisiin.

Alkoholin myynti oli sota-aikana entistäkin säännöstellympää. Asiakas ei voinut ostaa kuin yhden pullon kirkasta tai kaksi pulloa mietoja alkoholijuomia. Myymälät olivat lauantaisin suljettu. Viinakortti oli ylivoimaisesti viimeisin korttiajan jäännös, joka poistettiin vasta 1970.

Erästä Nissilän miestä ärsytti tällainen tiukka kontrolli. Kerran viinakauppaan tullessaan tämä huonokuuloinen isäntä oli kovalla äänellä todennut myyjättärelle, ettei hän ota tuota teidän litkuanne kuin kaksi pulloa, sillä hän saa ensi viikolla Saarismäestä useita pulloja oikeaa ruispontikkaa. Riku Marin osasi myös leukailun taidon. Saapuessaan joulun alla pitkäripaseen hänkin pyysi myyjättäreltä kaksi pulloa jouluviinaa. Tähän myyjätär oli topakasti todennut, ettei sellaista olekaan, se on humpuukia. ”No antakee sitten sitä” oli Riku salamannopeasti kuitannut. Riku myös kehui viinakorttia, siihen kun merkittiin kaikki ostokset ajankohtineen. Hänen ei tarvinnut kuin vilkaista korttiin, kun hän osasi sanoa, milloin ja kuinka monta kertaa hän oli käynyt kaupungissa.

Normaalien kankaiden tuotanto oli riippuvainen kotimaisista lampaista, koska villa oli niiden tärkeä sidosaine. Sekä lampaan villa että liha kuuluivat luovutusvelvollisten tarvikkeiden joukkoon. Ne kerättiin jokaiselta, jolla oli lampaita. Iisalmessa oli villoihin erikoistunut liike, jonne voitiin myydä luovutettavat villat valtion määräämin hinnoin. Tavallisesti ne kuitenkin vaihdettiin sieltä saataviin kankaisiin, joita oli muutoin vaikea saada.

Kansanhuoltolautakunta valvoi tarkasti myös villojen luovutusvelvollisuutta. Eräälle tšekäläiselle tilalle lautakunta oli jo lähettänyt useita kehoituksia noudattaa ko. määräystä. Lopulta talon emännän kärsivällisyys oli pettänyt jatkuvaan kättämiseen. Hän oli lähettänyt lautakunnalle kirjepussin, johon oli saksinut omat karvansa. Saatteeksi hän oli kirjoittanut: ”Ohessa tilan viimeiset villat”.

Kansanhuollon johtaja Sylvester Heiskasen kerrotaan arkistoineen tämänkin kirjeen. Pitäneekö tieto paikkaansa? Tästäkin saamme selvyuden, kun aikanaan salassa pidettävät lautakunnan asiakirjat tulevat julkisiksi.

Sota-aikana julkiset huvitilaisuudet, ennen muuta tanssien järjestäminen, oli ehdottomasti kielletty. Tansseja kuitenkin järjestettiin salaa ympäri maata. Eräs tällainen paikka oli Kotvakkjoen silta lähellä nykyistä Siltalan Lohea. Soittajana esiintyi useasti ”Kirppu-Pekka” eli Pekka Kauppinen haitareineen. Ennen pitkää tieto salatanseista kiiri poliisiviranomaisten korviin. He saapuivat yllättäen mukanaan seurakunnan apulaispappi sonkajärveläissyntyinen Veikko Huttunen. Juuri papiksi valmistunut Huttunen toimi myös vieremäläisten pidettynä sotapappina. Huttusen kerrotaan repäisseen Kauppisen haitarin kahtia ja haudanneen sen maahan, mutta korvanneen sen myöhemmin.

Tässäkään yhteydessä ei voi jättää Kättilö-Liinua mainitsematta, joka Riku Marinin tavoin oli värikkään sanankäytön ja oivallisen tilannekomiikan mestari. Tuolloin sota-aikana Liinun

kerrotaan matkanneen kaupunkiin viemään sukulaiselleen kananmunia. Kesken matkan oli tullut yllätysratsia. Tarkastettiin, etteivät matkustajat vain kuljettaisi mitään luvatonta myytäväksi kaupunkiin. Liinunkin kerrotaan koettaneen hameensa suojissa piilotella kananmunapussiaan. Tarkastava poliisi lienee epäillyt jotain, kun hän oli Liinulta tiukannut, että mikä pussi se siellä emännän jalkojen välissä oikein heiluu. Liinu ei ollut lainkaan häkeltynyt, vaan oli välittömästi kuuluvalla äänellä tokaissut: ”Mikä sullai, mikä sullai”. Tarina ei kerro, kuinka Liinun munapussin lopulta kävi. Kananmunille ei ollut omaa ostokorttia, vaan ne laskettiin kuuluvaksi lihakortin alaisuuteen. Kortilla myytävät kananmunat pyrittiin harvinaisuutensa vuoksi jakamaan lapsille. Kananmunien arvon kohoaminen teki niistä kukkakimppuakin toivotumman kyläilylahjan.

Vieremän Lotta-Svärd yhdistyksen suururakka oli oman Lotta-kahvilan valmistuminen kirkonkylän keskustaan helmikuussa 1937. Kahvila-ruokalassa toimineessa Lottalassa sijaitsi myös muutama huone yöpyjille. Kun omaa käymälää ei ollut, saatiin paikalliselta osuuskassalta lupa käyttää sen ulkokuuressa ehdolla, että ”käymälän tuotteet oli jätettävä huoneen vuokrana”. Lottalassa työskenteli kerralla keskimäärin kolme lottaa, joiden oli pahimpana säännöstelyn aikana salaa öisin noudettava säkillä tietyiltä tiloilta ruokatarvikkeita ruuan valmistukseen.

Monet ovat ne kertomukset, joissa reppuihin, kasseihin yms:iin piilotettua voita, lihaa ja jauhoja kuljetettiin salaa myytäväksi – samoin myös laareissa ja mitoissa käytetyissä valepohjista. Useampikin kansanhuollon tarkastaja oli sattumoisin vasta poislähtiessään havainnut kuolliaaksi ilmoitetun elikon heränneen henkiin, kun lantalan, puuvajan tms:n salaiseksi tarkoitettu karsinasta olikin kuulunut äänekäs ammunta tai määintä. Kymmeniä tuhansia ihmisiä jäi sodan aikana kiinni säännöstelyrikkomuksista. Rauhan tultua sillä hetkellä syyteharkinnassa olleet rikostapaukset raukesivat, koska ne veivät turhan paljon aikaa oikeusistuimilta. Esim. 1943 säännöstelyrikkomuksista tuomittiin yli 18 000 henkeä.

5. Sodan pitkittyessä asemasodaksi kunnallishallintokin rutinoitui

Suomessa uskottiin vielä kesällä 1942 saksalaisten voittokulkuun. Käännepäätös tapahtuu kuitenkin viimeistään helmikuussa 1943 Stalingradin tappion jälkeen, jolloin maamme rintamalla elettiin suhteellisen rauhallista asemasodan aikaa. Suomen johdossa ymmärrettiin nyt, ettei Saksa tulisi voittamaan sotaa. Ilmoitettiin julkisesti maan käyvän erillissotaa ja ettei oltaisi Saksan liittolaisia. Jo maaliskuussa 1943 tunnusteltiin rauhaa Yhdysvaltojen välityksellä. Saksan saatua tiedon em. neuvotteluista se vähensi elintarvike- ja sotamateriaaliapua. Ruotsin apu jäi jatkosodan aikana varsin vähäiseksi verrattuna talvisodan aikaan.

Jo vuoden 1940 aikana kansanhuoltolautakunnasta ja sen virkailijoista kasvoi merkittävä virasto maailmansodan jatkuessa ja säännöstelyn kiristyessä. Kansanhuollon toimistoon, joka sijaitsi kunnantalolla, tuli myös ihmisten valituksia ja syytöksiä. Siellä syksyllä 1940 alkaen työskennelleen Elsa Nissisen mukaan toimiston väkeen hänen lisäykseen kuuluivat seuraavat nuoret naiset: Kirsti Anttila, Elsa Kärkkäinen, Aino Matilainen, Eeva ja Martta Nissinen sekä Telma Väänänen.

Maaliskuussa 1941 oli tullut määräys, että jokaiseen kuntaan oli valittava erityinen kansanhuollon johtaja, joksi Vieremällä valittiin 1.4.1941 alkaen Heikki Hukkanen. Hänen kuoltua 15.7.1941 uudeksi johtajaksi tuli Sylvester Heiskanen. Apulaisjohtajana toimi Anne Heikkinen. Lautakunnan uudeksi puheenjohtajaksi valittiin Juho Räisänen ja uudeksi jäseneksi kotitalousneuvoja Hilja Rönkkö. Kansanhuollon toimiston tarvitessa lisätiloja toimisto päätettiin 30.9.1943 siirtää kulkutautisairaalan tiloihin.

Karankajärven koulun syntyvaiheet ajoittuvat harvinaisesti jatkosodan lopulle. Valkeisten piirin länsi- ja luoteisosan asukkaiden anomuksesta valtuusto päätti 30.9.1943 aloittaa koulunpidon ns. Kallelan perukoilla syksyllä 1944 Anna Korolaiselta vuokratuissa tiloissa. Anomuksessa oli todettu, että uusi koulu lyhentäisi 18 Valkeiskyläläisen oppilaan koulumatkaa 4-7 kilometristä 0-3 kilometriin ja 10 Petäjälässä asuvan oppilaan 7-8 kilometristä 0-3 kilometriin. Näin pitäjän 18. kansakoulu käynnistyi. Virallisesti Karankajärvi erosi 1.8.1948 omaksi piiriksi.

Sota-ajan koulunkäynnistä saa jonkinlaisen käsityksen oheisista Marttisenjärven alakansakoulun päiväkirjapöytäkirjoista lukuvuosilta 1942–1943 ja 1943–1944, jolloin oppilaita 1 luokalla oli yhdeksän ja 2 luokalla kahdeksan. Kahden oppilaan koulumatka oli yli 5 kilometriä. Eräs oppilas oli ollut poissa koko lukuvuoden 1942–43. Syyksi opettaja oli merkinnyt jalkineiden puutumisen. Vielä 1941 ravinto- ja vaateavustuksiin kunnalla oli ollut pieni 5000 markan määräraha, jonka loppumisesta kunnallislautakunta tiedotti jo 10.3.1941.

Lukuvuosi oli päättynyt 12.6.1943, jolloin oli pidetty ”tulkinto”. Uusi lukuvuosi oli alkanut vasta 18.10.1943 opettaja Salli Samolan suorittamalla sisäänkirjoituksella. Tuolloin kotivoin kulta-aikana kotiseutuopissa oppiaineina olivat mm. voi ja kirnu. Lukujärjestyksestä poikkeavia tapahtumia olivat mm. kinkerit, rokotus, kuusijuhlaohjelman harjoitukset, raittiuskilpikirjoitukset ja vappuretki. Liikuntatunneilla mm. hiihrettiin, laskettiin mäkeä ja pelattiin piiripalloa. Muistutussarakeesta löytyi muutamia myöhästymisiä ja yksi vallaton käyttäytyminen. Lukuvuosi oli 36 viikkoinen, jolloin koulupäiviä oli keskimäärin 188, kuten nykyisinkin. Lauantait olivat koulupäiviä. Koulutunnit olivat kello 9-13 välillä.

Kunnalla ei ollut omaa koululautakuntaa, vaikka esim. vuoden 1944 talousarviossa opetustoimen menot olivat peräti 41,7 prosenttia kunnan kokonaismenoista. Toukokuussa 1944 säädetyn lain perusteella kansakoululautakunnat tulivat pakollisiksi. Valtuusto valitsi 30.9.1944 kunnan ensimmäisen ko. lautakunnan, jonka puheenjohtajaksi nimettiin Sulo Penttilä sekä jäseniksi Lyydia Nissinen, Mikko Heiskanen ja Eero Hukkanen.

Toukokuun 8. päivän 1944 kokouksessa kunnallislautakunnalla oli päätettävänä kaksikin koulutoimeen liittyvää asiaa. Liikennepiirin esitys käyttää koulujen halkoja autojen häikäpönttöjen tarvitsemien pilkkeiden valmistamiseen hyväksyttiin. Lupa annettiin niille oppilaille, jotka eivät voineet saada halkoja kotoaan. Näin hekin pääsivät osallistumaan kouluilla järjestettyihin pilketalkoisiin. Jokainen em. oppilas sai tehdä koulun haloista yhden hehtolitraan pilkkeitä. Todettakoon, että Räisälän rannassa toimi tuolloin erityinen pilketehdas.

Koulukeittolaittoiminnan kehittämiseen liittyi taas kouluhallituksen keittoloiden kasvimaiden hoitoa ja marjapensaiden hankkimista käsittelevä kirjelmä. Lautakunta antoi johtokuntien tehtäväksi huolehtia siitä, että keittolat tulevat omavaraiseksi perunoista, sienistä, marjoista ja

juurikasveista. Niitä koskevia laskuja ei enää tulnaisi hyväksymään. Lautakunta edellytti myös johtokuntien tilaavan marjapensaita kouluilleen, ettei niitä siellä jo ennestään ole.

Kunnan saatua ostettua 510 metriä sillapalttinakangasta se jaettiin koulujen vähävaraisille oppilaille. Kouluille jako suoritettiin oppilasmäärän suhteessa jolloin esim. Ameriikan koulu sai 22, Haajaisten 27 ja Karankamäen 9 metriä. Todettakoon, että vuoden 1944 talousarviossa vaateavustuksiin oli varattu 36 500 markkaa (noin 6000 euroa), terveydenhoitoon 2560 mk, majoitukseen ja saattoapuun 47 500 mk ja oppilaiden ravintoon 169 750 mk sekä lämmitykseen ja valaistukseen 235 140 mk.

Kun aikoinaan kunnan anomuksesta armeijan palveluksesta lomautettu liikemies Juho Huttunen lopetettuaan ”kaiken liiketoimintansa” oli siirtynyt pois kunnasta, kunnallislautakunta anoi 15.6.1943 Iisalmen suojeluskuntapiirin palveluksessa olleen autoilija Mikko Ikolan ”autoineen” lomauttamista kiireellisesti täkäläisiä ajoja varten. Valtuusto antoi 29.6.1943 lausuntonsa lääninhallitukselle Tikanniemellä asuvan ”Karjalan pakolaisen” työnjohtaja Iivo Harjun ja Valkeamäki 4:ssä asuvan Hannes Perttusen Suomen kansalaishakemuksiin. Henkilöitä pidettiin tunnollisina ja työteliinä, joten heidän anomuksiaan puollettiin yksimieliseksi.

Lääninhallitus esitti 14.5.1944, että kuntaan perustettaisiin erityinen terveydenhoitolautakunta, koska kunnallislautakunta joutui sotatilán vuoksi hoitamaan jo monia muitakin mitä erilaisimpia tehtäviä. Valtuusto äänin 9-7 jätti em. erityislautakunnan perustamatta. Kuntien yhteisiä (Iisalmen mlk, Sonkajärvi ja Vieremä) edustajankokouksia pidettiin 5.2. ja 30.12.1943 sekä 15.1.1944. Asialistalla olivat lähinnä yhteiseen kunnansairaalaan liittyneet asiat.

Kuopion keskussairaalan neljästä paikasta oli päätetty jo 5.6.1941 ja 30.6.1944 kolmesta lisäpaikasta. Valtuusto äänesti 30.9.1943 Tarinaharjun parantolan lisäpaikoista. Kolmen lisäpaikan kannattajia oli 9 ja viiden 7. Siilinjärven piirimielisairaalan liittovaltuustoon valittiin 2.8.1943 Väinö Hyvärinen ja varalle Ville Vidgren .

Kättilö-Liinu velkoi 8.11.1943 kuntaa polkupyörällä suorittamistaan rokotus- ja tarkastusmatkoistaan matkakuluja 4 mk/km. Lautakunta suostui maksamaan vain 2 mk/km. Liinun ja Hildan palkankorotusanomus oli lautakunnassa 25.4.1944. Ajan kalleuden vuoksi he esittivät 2000 markan korotusta, mutta lautakunta hyväksyi summaksi 1675 markkaa. Lautakunta piti sitä sopivana korotuksena ”työmäärään nähden”, koska vuonna 1943 kättilöt olivat osallistuneet yhteensä 89 synnytykseen, toinen 43:een ja toinen 46:een.

Lautakunta totesi 15.6.1943 tiedokseen suojeluskuntapiirin lähettämät kirjeet, joissa ohjeistettiin rintamavierailujen suorittamista ja niistä julkaistavien kirjoitusten ennakkotarkastusta. Sensuuri valvoi tarkasti kaikkea postiliikennettä. Esim. rintamalta lähetetyistä kirjeistä pyyhittiin pois kaikki sellaiset tiedot, jotka mahdollisesti olisivat paljastaneet lähettäjän joukko-osaston sijainnin. Entisen rovastimme Kusti Väätäisen Maija-Liisa puoliso oli työskennellyt lottana tällaisessa ennakkosensuuri-toimistossa. Hän kertoi olleen monella tapaa raskasta lukea ja sensuroida (=mustata) rintamamiesten kirjeitä. Sensuurin toiminta ei aina saanut yleisön ymmärtämystä. Tämän sai kokea myös täkäläinen postinhoitaja, jota kerrankin muistettiin mitä karmivimmalla postilähetyksellä.

Valtuusto myönsi 30.9.1943 rintamamiehille lähetettävien lahjapakettien kustannuksiin 10 000 markkaa. Rientolassa oli 28.9.1943 vuoden 1925 loppupuolella syntyneiden kutsunnat. Valtuusto myönsi 28.12.1943 Vieremän Aseveljet ry:lle 2000 markkaa jäsentensä asunto-olojen parantamiseen ja saman summan suojeluskunnalle ilmavalvonnan opetukseen. Suojeluskunnan anomus 10 000 markan avustuksesta urheilukentän, ampumaradan ja hyppyrimäen rakentamisesta hylättiin, koska niille ei ollut osoitettu rakentamispaikkaa.

Kauppilanmäessä suoritettiin ilmavalvontaa jo talvisodan aikana. Aluksi se sijaitsi Ollilan talon korkeimman tallin katolla, jonne oli rakennettu puinen lattiatasanne kaiteineen ja puhelinyhteyksineen. Talvisodassa venäläiskoneet yrittivät paikantaa sitä onnistumatta. Myöhemmin rakennettiin oikea ilmavalvontatorni Korkeamäelle, jossa it-lotat suorittivat ympärivuorokautista valvontaa joukossa mm. tuleva taiteilijaprofessori Eeva Ryynänen (os. Honkajärvi).

Huolto- ja sotakuukausirahojen korotusanomukset työllistivät jatkuvasti kunnallislautakuntaa. Se käsitteli mm. 15.6.1943 yhteensä 28 huoltorahan korotusanomusta ja kuutta lääninhallitukseen mennyttä valitusta. Lääninhallituksen esityksestä perustettiin 25.7.1943 oma 5-jäseninen sotakuukausipalkan korotusanomuksia käsittelevä lautakunta, johon lääninhallitus määräsi pj:ksi opettaja Sulo Penttilän ja vpj:ksi apulaisnimismies Abiel Laurin.

Kunta myi 12.7.1943 Riihijärven tilalta Savo Oy:lle 1550 vanerikoivutukkia 90 mk/runko. Piirilääkäri kehoitti kuntaa 8.11.1943 varaamaan kulkutautisairaallalle kansanhuoltotoimistolle jo luovutettu huoneisto, mihin ei kuitenkaan suostuttu. Vuoden 1926 jälkipuoliskolla syntyneiden kutsunnat järjestettiin 30.3.1944. Eräänlaiselta pakko-otolta näytti myös Pohjois-Savon Metsänhoitolautakunnan esitys varata polttopuuta kunnan sisäiseen kulutukseen. Kunnallislautakunta varasikin 8.5.1944 yhteensä 3450 m³ polttopuuta 13 metsänomistajan metsästä.

Vuoden 1945 kansanedustajien vaaleja varten nimettiin 10.1.1944 vaalilautakunnat. Todettakoon, että joulukuun 1936 kunnallisvaalien jälkeen seuraavat kunnallisvaalit järjestettiin vasta joulukuussa 1945. Samassa kokouksessa tehtiin suojeluskuntapiirin edustajan läsnä ollessa uusimmat 43 hevosen ja 127 sekä talvi- että kesäajoneuvon varaukset. Lautakunta piti lukuja korkeina ja epäili, että ko. määriä ”ei löydy kunnasta enää”. Uudeksi hevosottomieheksi Kalle Nissisen tilalle valittiin 8.5.1944 Väinö Samola.

Uusi 11.7.1944 voimaan astunut laki sääti, että hevosen omistaja, jolle tuottaa elinkeinonsa harjoittaminen vaikeuksia, on oikeutettu saamaan hevosen vuokralle. Tästä tehtiinkin 14.8.1944 varausilmoitus yhteensä 24 hevosesta. Sodan loputtua joulukuussa 1944 Vieremällä oli varattuja hevosia 164, otettuja 93, ja palautettuja 20 ja lomautettuja 64. Lomautettu hevonen oli palautettu väliaikaisesti omistajan käyttöön mm. kiireellisten kevättöiden ajaksi. Sodan aikana hevosia palautettiin harvoin. Syinä olivat mm. loukkaantuminen tai muu vika. Ennen palauttamista hevoset oli hoideltu mahdollisimman hyvään kuntoon.

Naudanlihan pakkoluovutukset jatkuivat. Kunnallislautakunta käsitteli 12.7.1943 lääninhallituksen määräämää seitsemännettä pakko-ottoa määrältään 15 590 kiloa. Nyt lihan luovuttajiksi määrättiin 168 tuottajaa eli keskimääräinen tilakohtainen luovutusmäärä oli noin

93,5 kiloa. Tämäkin aiheutti kymmenkunta valitusta. Antti Huttusen (91 kg) osalta velvollisuus poistettiin, koska hänen lehmälukunsa oli todistettavasti enää kaksi. Sen sijaan Elias Kauppisen (111 kg) lykkäysperustelu ”lehmät parhaassa lypsyssä” ei tehonnut.

Elintarvikevarikko 3 ei ollut maksanut korvauksia Kalle Rivinojalle (516 kg), Alfred Kovalaiselle (530 kg) eikä Juho Säisälle (768 kg) heidän luovuttamistaan heinistä, koska ne olivat olleet pilaantuneita. Lautakunta päätti 28.9.1943 kuitenkin osallistua korvauksiin, koska em. pilaantumisesta ei voitu asianomaisia syyttää. Santeri Tiikkainen valittiin 11.10.1943 uudeksi rehujen hankintapäälliköksi. Naudanlihan kahdeksas pakkoluovutusmääräys 15 700 kilon lihaerästä saatiin 10.1.1944. Myös sitä vastaan tehtiin kymmenkunta valitusta.

Seuraavassa kokouksessa oli käsiteltävänä Elintarvikevarikko 3:n pyyntö nimetä puolustusvoimain hankinnoissa ansioituneita kuntalaisia, joille voitaisiin myöntää vapauden mitalli. Ehkäpä kunnallislautakuntakin protestoi hienovaraisesti raskaita pakko-ottomääräyksiä ilmoittamalla, ettei kunnasta löydy ”ketään sellaista, jotka olisivat suorittaneet esimerkillisellä auliudella”. Tosin lautakunta kirjasi samalla, että tällainen nimeäminen saattaisi synnyttää eripuraa. Näyttää myös siltä, että ainakaan täällä ei järin pidetty varikon palkitsemisideasta.

Yhdeksäs määräys 11 500 kilon lihaerän pakko-otosta tuli 12.5.1944. Kun kahdeksannessa pakko-otossa vaadittu määrä oli ylitetty noin 4000 kilolla, lautakunta katsoi 7500 kiloerän riittävän. Päämajan intendenttiosastolta oli tullut ilmoitus, että 1.4.1944 alkaen kaksi kiloa hevosenlihaa vastasi kiloa naudanlihaa. Välirauha oli jo solmittu, kun tuli uusi 379 000 heinäkilon luovutusmääräys. Jokaisen viljelijän, jonka heinäala oli yli kaksi hehtaaria, tuli luovuttaa heinää 180 kiloa/ha. Tällaisia tiloja kansanhuollon kortistossa oli yhteensä 353, jolloin keskimäärin tilakohtainen luovutusmäärä kohosi hieman yli 1000 kilon.

Vuoden 1943 talousarvion lopullinen laadinta oli jäänyt huhtikuulle. Siinä menot olivat 569 100 euroa, missä oli edellisvuoteen nousua vain 0,8 prosenttia, mutta se oli esim. vuoden 1939 talousarviota peräti 48,8 prosenttia pienempi. Tuloja oli merkitty 257 000 euroa, joten taksoituksella kerättäväksi jäi 312 000 euroa.

Myönteinen yllätys koettiin, kun taksoituksella saadut äyrit kohosivat niin suureksi, että em. mainittu rahamäärä saavutettaisiin 9,75 veroäyrillä. Kunnallislautakunta kuitenkin esitti veroäyriksi 11,75, ”koska nykyisen raharunsauden aikana on varauduttava vastaisuuden varalle”. Näin kertyvän ylijäämän 67 700 euroa se ehdotti siirrettäväksi verontasausrahastoon. Kun valtuusto lopulta 15.4.1943 päätti talousarviosta, se laski veroäyriin 11,50:een, mikä oli 1,25 alhaisempi kuin edellisvuonna.

Vuoden 1944 talousarviossa menot olivat 701 000 euroa, tulot 342 000 ja taksoituksella nyt 10 veroäyrin mukaan kerättävä määrä 358 000 euroa. Pääluokittain jaoteltuna vuoden 1944 talousarvio oli seuraavanlainen:

Pääluokka	menot	tulot
Keskushallinto	41 490	3 300
Yleiset sosiaaliset menot	32 420	1 140
Opetus- ja valistustoimi	292 310	205 540
Terveydenhuolto	38 940	14 500
Huoltotoimi	150 220	17 070
Kiinteistöt, tilat	50 010	57 370
Tiet, sillat	2510	-
Pääomamenot	49 700	13 630
Yleinen rahoitus	43 600	30 050
Yhteensä	701 200	342 700

Vuoden 1944 talousarvio oli edelleenkin sota- ja siitä johtuneen pula-ajan tyypillinen budjetti. Vaikka se oli 23,2 prosenttia edellisvuotta suurempi, se jäi vuoden 1939 talousarviota 36 prosenttia pienemmäksi. Opetus- ja valistustoimi oli 41,7 prosentilla oli selvästi suurin, toisena oli huoltotoimi (tarkoitettiin sosiaalitointa) 21,7 prosentilla. Nykyisin melkoisen siivun kunnan menoista haukkaavan terveydenhoidon oli pärjättävä 5,6 prosenttiosuudella. Teiden hoitoon ja rakentamiseen ei juurikaan markkoja tuhlattu. Tuloista (laskuissa ei ole taksoitustulot) leijonanosan laskettiin tulevan lähinnä opetustoimen valtionavuista eli lähes 60 prosenttia. Niiden ansiosta opetus- ja valistustoimen nettomenot arvioitiin jopa 46 380 euroa pienemmiksi kuin huoltotoimen. Taksoituksen tuottama verotulo ylsi 51,1 prosenttiin kunnan kaikista verotuloista.

Neuvostoliiton massiivinen suurhyökkäys Karjalan kannaksella alkoi 9.6.1944. Venäläiset valtasivat Viipurin kymmenessä päivässä. Samana päivänä kun Stalin antoi joukoilleen salaisen käskyn miehittää Suomi, Helsinkiin saapui Saksan ulkoministeri von Ribbentrop. Hänelle presidentti Ryti vakuutti 26.6., ettei Suomi tee erillisrauhaa NL:n kanssa. Vastikkeeksi Suomi sai mm. uusimpia panssaritorjunta-aseita ja ilmavoimien osaston, joilla oli huomattava merkitys neuvostojoukkojen pysäyttämisessä Talin ja Ihantalan suurtaistelussa. Voi vain kuvitella, millaisissa tunnelmissa valtuusto oli kokoontunut 30.6.1944. Läsä oli ollut 14 valtuutettua.

Aselepo astui voimaan 4.9. ja aseet vaikenivat seuraavana päivänä. Sodan käänne merkitsi myös sitä, että noin 450 000 karjalaiselle oli osoitettava uusi koti. Kunnallislautakunnan kokouksessa jo 11.9.1944 käsiteltiin kunnankin velvollisuutta vuokrata viljelysmaita siirtolaisille. Erillisrauha allekirjoitettiin 19.9.1944. Sitä kutsuttiin Moskovan välirauhaksi, koska lopullinen rauhansopimus solmittiin Pariisissa 1947. Jatkosota vaati kaatuneina tai kadonneina 66 000

suomalaisen hengen. Lisäksi 145 000 miestä haavottui. Vieremän sankarihaudassa lepää 151 jatkosodassa kaatunutta.

Alueluovutusten, sotakorvausten ja saksalaisten Lapista poisajamisen lisäksi välirauhansopimus edellytti, että Suomen oli heti hajoitettava kaikki ”hitleriläismieliset” poliittiset, sotilaalliset ja sotilaallisuusluonteiset järjestöt. Neljä päivää myöhemmin 23.9. Suomen hallitus lakkautti yli 400 yhdistystä, joista valtaosa oli Isänmaallinen Kansanliike -puolueen (IKL) paikallisjärjestöjä. Vieremällä tällaista ei ollut. IKL oli saanut Vieremältä 1930-luvun eduskuntavaaleissa 3,2-4,2 prosenttia äänistä.

Nämä eivät voittajille vielä riittäneet. Myös maamme äärivasemmisto vaati tiukempaa tulkintaa ”fasismiluonteisista” järjestöistä. Eduskunta määräsi suojeluskunnat lopettamaan toimintansa 6.11.1944 mennessä, jolloin myös Vieremän Suojeluskunta ja kyläosastot lakkautuivat. Vieremän Suojeluskunta piti viimeisen kokouksensa 5.11.1944, jossa suojeluskunnan Rientola-kiinteistö luovutettiin Vieremän Manttaalikunnalle ja palkintokokoelmat kaapettiin voimistelu- ja urheiluseura Koitolle. Rahavaransa, noin 2500 euroa, se lahjoitti sankaripatsasrahastolle ja Koitolle sekä kahdelle perheelle.

Lotta Svärd –järjestö – myös Vieremän yhdistys kyläosastoineen – koki saman kohtalon 23.11.1944. Näissä järjestöissä oli ylläpidetty ja tehty antaamuksella vapaaehtoista maanpuolustustyötä suojeluskuntain tapaan. Vieremäläisiä oli myös toiminut ns. rintamalottina. ”Olemme yli 40 lottaa saanut luovuttaa isänmaan palvelukseen”, kuten Lydia Nissinen kertoi avatessaan Vieremän Lotta Svärd-Yhdistyksen 25. vuosikokouksen 30.1.1944. Oli selvää, että Neuvostoliitolle vihamielisen probagandan harjoittaminen ei ollut näille järjestöille vierasta, mutta niiden leimaaminen fasismiluonteisiksi oli ja on monille yhä vaikea käsittää

Kuten jo edellä Vieremän Aseveljet ry:n kohdalla on kerrottu, rauhansopimuksen ”fasismipykälä” aiheutti vielä yhden lakkautuksen, kun kesällä 1940 rintamamiesten etujen ajajaksi perustettu 235 000 jäsenen Suomen Aseveljien Liitto lakkautettiin valtioneuvoston toimesta 25.1.1945. Marraskuussa 1944 perustettu SKDL oli vaatinut ensi töikseen joukkokokouksissaan ”fasistien” erottamista kaikista julkisista tehtävistä ja uudelleen toimintaluvan saanut Suomen Kommunistinen Puolue (SKP) oli vedonnut suoraan valvontakomissioon Aseveljiliiton lakkauttamiseksi.

Paljon ehti yhteiskunta 14 vuodessa Vieremälläkin muuttua. Kesällä 1930 oli monia painostuskeinoja käyttäen vaadittu kaikkien ”kommunistien” erottamista valtuustoista ja kaikista julkisista tehtävistä ja siinä myös onnistuttiin. Toistiko tässä historia itseään? Jos historiasta ei voikaan suoraan ottaa oppia, niin sen ymmärtämistä on rohjettava yrittää aivan omakohtaisestikin.